

DĚJINY EVROPY

EVROPA
*pozdního
středověku*
1300–1500

DENIS HAY

VYŠEHRA D

Copyright © Longman Group Limited 1966,
Second Edition © Longman Group UK Limited 1989
This translation of EUROPE IN THE FOURTEENTH
AND FIFTEENTH CENTURIES
02 Edition is published by arrangement
with Pearson Education Limited.

Translation © Kateřina Brabcová, 2010
Jindřich Mandřák, 2010

ISBN 978-80-7021-986-7

Obsah

PŘEDMLUVA

Předmluva k prvnímu vydání	11
Předmluva k druhému vydání	13

1] PRAMENY

Popisné prameny	16
Veřejné listiny a soukromé dokumenty	19
Náhodná svědectví	23

2] EVROPA NA ZAČÁTKU 14. STOLETÍ

Ekonomický zeměpis Evropy na počátku 14. století	25
Evropské národy v pozdním středověku	28
Politická scéna	32

3] SPOLEČNOST A JEJÍ SLOŽENÍ: ROLNÍCI – ZNAKY OSIDLOVÁNÍ

Předvečer 14. století	35
Ekonomická krize 14. století	39
Rolnická povstání	42
Hospodářské zotavení a změna	45
Protiklady východu a západu	46
Populační trendy v pozdním středověku	48

4] SPOLEČNOST A JEJÍ SLOŽENÍ: DUCHOVENSTVO, ŠLECHTA A MĚŠŤANÉ

Duchovenstvo	52
Světské duchovenstvo	55
Řádové duchovenstvo	59
Rytířské řády	64
Aristokracie a drobná venkovská šlechta	65
Vyšší šlechta	67
Nižší a venkovská šlechta	69
Rytířství a války	71
Měšťané	72
Otroctví ve středomořských městech	76
Velikost měst	77

5] TEORIE A PRAXE VLÁDY

Politické uvažování	79
Postavení krále	81
Konciliární myšlení	86
Králové a správa v západní Evropě: Francie a Anglie	88
Místní vláda	91
Královská správa v ostatních částech západní Evropy	93
Inovace v pozdním středověku	95
Údělná panství	96
Válka a finance ve Francii	98
Právo a zastoupení v parlamentu ve Francii	102
Anglie: daně a parlament	105
Skotsko	108
Španělsko	108
Instituce a správa	110
Správa v městských oblastech	113
Města v Německu: spolek hanzovních měst	117
Švýcaři	119

6] POLITICKÝ VÝVOJ V ZÁPADNÍ EVROPĚ

Anglie ve 14. století	121
Anglie v 15. století	126
Skotsko	129
Francie ve 14. století	130
Francie po smlouvě z Arrasu	133
Španělsko v pozdním středověku	137
Stoletá válka	142
Koruna a poddaní na konci 15. století	149

7] ITALOVÉ A ITÁLIE

Severní Itálie: Milán, Janov, Benátky	152
Toskánsko	157
Církevní státy a Řím	160
Neapolsko a Sicílie	162
Italské ideály a realita	164

8] NĚMECKO A JEHO SEVERNÍ SOUSEDĚ

Říše: instituce a vládci	170
Knížata, šlechta, rytíři a města: stavy v Německu	175
Zmenšující se území Německa v pozdním středověku	181
Skandinávská království	184

9] VÝCHODNÍ STŘEDNÍ EVROPA

Vzestup centrálních monarchií	189
Krátký život česko-uherské říše (1301–1306)	190
Restaurace polské monarchie (1305–1333)	191
Vítězství Anjouovců nad oligarchy v Uhrách (1308–1342)	192
Vznik rumunských knížectví	194
Teritoriální expanze a vláda šlechty 195	
za českého krále Jana (1310–1346)	195
Upevnění polské monarchie: Kazimír Veliký (1333–1370)	197
Monarchie založená na loajální šlechtě:	
uherský král Ludvík Veliký (1342–1382)	198
Zlatá desetiletí českých za císaře Karla IV. (1346–1378)	200
Výdobytky šlechty koncem 14. století	203
Původ a růst šlechtické moci	204
Čechy na cestě k revoluci	206
Husitská revoluce (1419–1436)	208
Společná vláda Zikmunda a jeho vysoké šlechty	
v Uhrách (1387–1437)	210
Nastupující šlechtická svoboda v polsko-litevské unii (1386–1444) ..	212
Dozrání šlechtických sněmů během mezivládí (1437–1457)	214
„Husitský král“: Jiří z Poděbrad (1457–1471)	218
„Nová monarchie“ Matyáše Korvína v Uhrách (1458–1490)	219
Kazimír IV. Polský: monarchická reakce	
a teritoriální zisky (1447–1492)	222
Vítězství šlechtických republik	224

10] VÝCHODNÍ EVROPA

Východní Evropa	227
Byzanc v pozdním středověku	227
Byzantská civilizace	232
Postup osmanských Turků	236
Západ a křížová výprava	240
Dědic byzance: Rusko	243

11] PAPEŽSKÁ MONARCHIE: CÍRKEV JAKO STÁT

Duchovenstvo a papež	248
Kurie v Avignonu	252
Kolegium kardinálů	255
Velké schizma	257
Koncil kostnický, basilejský a ferrarsko-florentsko-římský	261
Obnovené papežství	267
Křesťanstvo po koncilech	270

[10] *Obsah*

12] POUTA NÁBOŽENSTVÍ

Charakter latinského křesťanství	274
Reforma a duchovenstvo	282
Mystika a laická veřejnost	285
Ortodoxní reforma	288
Hereze	292
Potlačování kacířství: inkvizice	299
Náboženský regionalismus	302

13] POUTA VZDĚLÁNÍ, LITERATURY A UMĚNÍ

Vzdělání v pozdním středověku	303
Tradiční vzdělanost	308
Vzestup literatury psané lidovými jazyky	314
Italská renesance	316
Kulturní kontakty mezi severem a jihem v pozdním středověku ...	322

14] POUTA OBCHODU

Komunikace a obchod	327
Místní obchod a místní trhy	331
Městský a mezikontinentální obchod	334
Komodity dálkového obchodu	336
Obchodní techniky	340
Průmyslová činnost	346
Trendy v evropském obchodu v pozdním středověku	350
Pouta obchodu	354

15] BUDOUCNOST: EVROPA A SVĚT .....

Mapy	361
Genealogické tabulky	370
Bibliografie	383
Rejstřík	397

Předmluva

Předmluva k prvnímu vydání

K vydání této knižní řady jsem se rozhodl v roce 1955 a ve stejné době jsem se domluvil s Reginaldem Bettsem, že spolu napíšeme díl o Evropě ve 14. a 15. století. Skutečnost, že díl, jehož autorem je editor celé edice, vychází až v roce 1966, tedy o jedenáct let později, je (alespoň doufám) známkou toho, že jsem byl zaneprázdněn jinou naléhavou prací, v neposlední řadě přednáškami o zmíněném období. Další zdržení bylo způsobeno předčasnou Bettsovou smrtí v roce 1961, proto kniha vychází jen pod mým jménem. Betts, který byl mimořádným profesorem východoevropských dějin na London University, se nikdy netěšil dobrému zdraví. Jeho smrt však přesto přišla znenadání a připravila tak mnoho jeho přátel o velkorysého a sympatického ducha, stejně jako tento díl o pohled odborníka. Před smrtí stačil dokončit dvě kapitoly. Betts je autorem druhé kapitoly, kterou jsem pak prošel a upravil; devátá kapitola je tak, jak ji napsal, upravena je jen nepatrně. Přínosem byly rovněž jeho bystré komentáře ke konceptům první a páté kapitoly.

Často jsem litoval, že již Reginald Betts není mezi živými, nejednou mi však pomáhali jiní přátelé a kolegové. Vedle osob, jež jsem obtěžoval konkrétními problémy (David Knowles trpěl víc než jiní), musím poděkovat zvláště dr. K. A. Fowlerovi, dr. A. T. Luttrelovi, A. Malkiewiczovi, dr. S. Oakleymu a profesorovi H. S. Offlerovi; ti všichni mi radili a přečetli části knihy. Dr. Roger Highfield laskavě přečetl verzi knihy *Evropa v pozdním středověku* (1965), jejímž byl redaktorem. Jsem také zavázán zesnulému Cyprianu Blagdenovi z nakladatelství Longman, jehož nápadem tato edice dějin Evropy byla, a také Christopheru Newsomovi ze stejného nakladatelství. Oba mě (a ostatní přispěvatele) povzbuzovali, podporovali a pomáhali dobrými radami.

Doufám, že struktura tohoto dílu je zřejmá. V prvních kapitolách se snaží předvést hlavní skupiny společnosti; poté načrtává hlavní změny v politickém životě; nakonec, po nezbytně různorodých typech politiky, se kniha snaží zkoumat také sjednocující náboženské, kulturní a hospodářské síly. Politické představy a politická praxe doby, jež jsou vměstnány mezi výklad obecnějších společenských témat, zabírají podstatnou část tohoto dílu. To se mi v knize tohoto typu, která se týká dlouhé doby, zdá obhajitelné. Touha po politické moci je silou, jež žene člověka k veřejné aktivitě. A moc se rozšiřuje

na čím dál tím větším území a po dobu čím dál tím delší, protože jejím cílem je rozšiřovat oblast své působnosti a zvěčnit sebe samu. Vždy, a v těchto stoletích pak obzvláště, je to také jen malá část populace, jež je politicky aktivní a jež odpovídá za dobovou kulturu.

Tyto charakteristické kulturní rysy jsou často chápány tak, jako by postihovaly celkový život období, jemuž daly jméno. Toto konkrétní období nazval Huizinga „podzimem středověku“. Zahrnuje dobu Petrarkova života a rozkvět písemnictví a umění v Itálii 15. století. Mnoho badatelů, snad všichni historikové v Americe, považují toto období za konstitutivní část renesance. A přesto lidé, kteří v této době čelili každodenním problémům, si nebyli vědomi toho, že žijí v čase, jenž nese toto označení. Hrstka intelektuálů v severní Evropě si neuvědomovala, že existuje nějaký středověk nebo že se chýlí ke konci. Je pravda, že další hrstka intelektuálů v Itálii rozlišovala středověk a snažila se definovat renesanci. Jejich úsilí mělo mít brzy vliv na celou evropskou civilizaci. Byl jsem v pokušení zvolit název *Evropa na počátku renesance*, pojmenovat tak celek podle jedné jeho části a nechat čtenáře, aby si pro tato století sám našel označení, které mu bude připadat nejvhodnější. Jen mi dovoluňte připomenout, že pojem *centuria*, který znamená sto let, není klasičtým ani středověkým latinským výrazem. Vděčíme za něj vedle mnoha dalších užitečných slov vynalézavým duchům humanistických pedantů v době renesance.

Edinburgh, červenec 1965

Denis Hay

Musím poděkovat dr. Fowlerovi a dr. Luttrellovi za přečtení korektur. Nejsou zodpovědní za následující názory, stejně tak jako ostatní badatelé, které jsem jmenoval.

Leden 1966

Dotisky mi umožňují opravit množství pochybení, na něž mě zdvořile upozornili dr. D. M. Nicol, dr. Elizabeth Ratcliffová, dr. S. H. Steinberg a profesor Donald W. Sutherland.

Květen 1967, prosinec 1969

Předmluva k druhému vydání

Počátky této knihy jsou nastíněny na předchozích stránkách. Zjistil jsem, že nemám důvod nesouhlasit s obecným rozvrhem, který jsem tehdy vytvořil. Stále se mi zdá ve své podstatě smysluplný. V této verzi však došlo k mnoha změnám. A odvažuji se říci, že dojde k dalším. V posledních dvaceti letech se dospělo k některým významným posunům v dějepisectví. Často se shrnují pod názvem „škola Annales“, čímž se odkazuje na odborný časopis *Annales* založený v roce 1929 v Paříži Lucienem Febvrem a Markem Blochem. *Annales* se v posledních letech rozrostly do obrovských rozměrů a za nového vedení se staly poněkud přehnaně sebevědomými. Marc Bloch byl velkým badatelem v oblasti středověku a Lucien Febvre jedním z neoriginálnějších autorů zabývajících se 16. stoletím; pojem „škola Annales“ však ve zkratce znamená vniknutí sociologie do způsobu, jímž se historie pojednávala dříve. Vzhledem k období, kterého se tato kniha týká, se tak stalo v mnoha podobách. V oblastech, kde byly dostupné statistické informace, především v Toskánsku a severní Itálii, se objevila řada studií o rodině jako sociální jednotce. Jinde se kladl důraz na otázku postavení: „Co znamená gentleman?“ v oblastech, kde byla šlechta poněkud méně důležitá, v jakémkoli užším smyslu. V současné době je na vzestupu zájem nejen o rodinu, ale především o ženy, a jsem si jist, že by nakladatelství Longman potěšilo, kdybych přispěl kapitolou o ženách (jinou než o problematice žen a náboženství, jimiž se občas zabývám) v pozdním středověku. Mám však dojem, že tento historický trend pomalu odchází a že popis a politické dějiny budou mít zase větší význam. V každém případě si myslím, že tato kniha dokazuje moji neznalost a nedostatek přesvědčení, ne snad o práci Blocha a Febvrea, ale o těch, kteří je následovali. To je něco pro recenzenty, pokud si tato kniha vůbec nějaké zaslouží!

Když jsem plánoval původní řadu, velmi na mě zapůsobily některé francouzské učebnice, u nichž byla bibliografie umístěna na začátku kapitoly. V tomto případě mám dojem, že je lepší – z typografického, a tedy i z ekonomického hlediska – umístit ji na konec knihy. A stejně tak i rodokmeny a mapy. Proto jsem v následujícím textu, kde to jen bylo možné, odstranil všechny bibliografické odkazy pod čarou a uvedl je v bibliografii na konci knihy. Bibliografie byla značně přepracována, o což se zasloužilo mnoho mých bývalých kolegů z historického oddělení edinburské univerzity, kteří mi pomáhali překonat lapsy původní verze; jsem rád, že ještě mnohým z nich mohu poděkovat a požádat je o odpuštění, pokud jsem se neřídil jejich doporučením. Jejich pomoc byla daleko obsáhlejší než pouhý seznam literatury, kterou bych byl měl přečíst. Prošli mé kapitoly a odstranili mnohé nedostatky a chyby.

K přepracování jedné kapitoly jsem se však necítil kompetentní; jedná se o kapitolu „Centrální monarchie“, kterou sepsal R. R. Betts. Měl jsem však velké štěstí a získal jsem téměř zcela novou kapitolu, která čas od času využívá některých Bettsových formulací. Autorem je János M. Bak z University of British Columbia ve Vancouveru. Nejenže přispěl k deváté kapitole, ale podrobil užitečné kritice celou knihu. Jsem mu hluboce zavázán, stejně jako profesorovi Angusi MacKayovi a Anthonymu Goodmanovi za jejich rozsáhlou pomoc.

Také ještě musím poděkovat zaměstnancům nakladatelství Longman za soustavnou pomoc a trpělivost. Jejich přičiněním (jak všichni další přispěvatelé do této edice vědí) vzniklo toto druhé vydání především. Děkuji své ženě, která je s to číst můj strašný rukopis a někdy velmi jemně usměrňuje můj styl.

Edinburgh, 1989

Denis Hay

9] Východní střední Evropa

Soudobé politické zkušenosti nás nutí považovat oblast východně od Labe za zásadně odlišnou od zbytku Evropy neboli „Západu“. Z historického hlediska to není úplně nepodložené. Linie táhnoucí se od Štětína po Terst, kterou Churchill nazval „železnou oponou“, se zhruba shoduje s východními hranicemi karolínské říše v 9. století a zároveň se západní hranicí oné oblasti, již vládli privilegovaní pozemkoví vlastníci a znevolnění rolníci ve století sedmáctém až devatenáctém. Ale ve vrcholném středověku bylo polské, české a uherské království a území řádu německých rytířů – státy, které ovládaly oblast mezi Německem a Ruskem – jednoznačně součástí *Evropy* nebo, jak to nazývali vzdělanci oné doby, latinského křesťanstva. Uvedená tři království, založená zhruba kolem roku 1000, v době, která vyhlížela obnovenou křesťanskou říši, se v následujících třech staletích stala neodmyslitelnými prvky Evropy. Koncem 13. století se východ střední Evropy začal dost podobat starším střediskům křesťansko-feudální civilizace.

Během oněch dvou staletí, kterými se zde zabýváme, byla tato oblast nejen součástí Evropy, ale zaujímala v ní dokonce téměř ústřední postavení. Do roku 1400 lidé vídali korunu upadající Svaté říše římské na hlavách králů českých nebo uherských a intelektuální debaty na pražské univerzitě byly živější a plodnější než v Paříži či Boloni. Právě v této oblasti se pokusily takové „mezinárodní“ dynastie, jako byli Lucemburkové, Anjouovci a Habsburkové, vybudovat základny pro své imperiální plány, poté co ze scény zmizeli Ottoni, Štaufové a Welfové.

Východ střední Evropy byl navíc „poslední hranicí“ jak pro kontinentální expanzi Západu do východních rovin, tak pro obranu Evropy před vynořující se silou Osmanské říše. Takové středověké ideály jako solidarita evropského křesťanstva a „latinského křesťanstva“ zde zůstávala politicky mocným pojmem v kontrastu k západní Evropě, kde se staly při vytyčování hranic, loajality a politických kroků mnohem významnější skutečnosti kulturní a ekonomické stejnorodosti. Ovšem ve 14. století byly státy této oblasti „mnohonárodní“ a skoro v každém z nich žily různé slovanské národy, stejně jako Němci, Maďaři a Rumuni, jak katolického, tak ortodoxního vyznání. Pojem křížová výprava a alternativní idea evropské mírové organizace – jak ji sledoval v letech 1462–1464 český král Jiří – si mezi lidmi na východ od Rýna získala značné sympatie, zatímco na západ od něj byla sotva brána vážně. „Výkvět

evropského rytířstva“ pod vedením uherských a polských králů padl nebo prchl před osmanskými děly, sipahii a janičáry v řadě bitev mezi lety 1379 a 1526. Tureckou hrozbou se zaobíraly úvahy mnoha Evropanů z konce patnáctého století, zvláště po pádu Konstantinopole, jenže hlavní břemeno boje, při němž se jim zřídka dostávalo víc než jen symbolické účasti, nesla království východu střední Evropy, která se nikoli bez příčiny považovala za „baštu křesťanství“.

Vzestup centrálních monarchií

Ať už byla hodnota těchto univerzalistických idejí jakákoli, skutečné dějiny států této oblasti lze popsat jako řadu pokusů jedné či druhé vládnoucí dynastie zajistit si nadvládu nad všemi sousedy či jejich většinou (viz tabulku č. 4) Počátkem 13. století měli čeští Přemyslovci na dosah dědictví uherské koruny a uchvácení přinejmenším značné části znesvářeného Polska. Nicméně Uhry připadly sicilským Anjouovcům, kteří tehdy dokázali nakrátko sjednotit toto království s Polskem a územími dobytými na východ od Karpat. Lucemburští císařové, dědicové Přemyslovců v Čechách, si zajistili – a ponechali – cenné oblasti dřívějších západních držav Polska. Jenže tyto „francouzské“ dynastie nedokázaly svá dědictví udržet. Spíše to byla litevsko-polská knížata, která jako první spojila svá území a podnikala úspěšné výboje jak na východ, tak do česko-uherské oblasti.

Tato dynastická historie byla do značné míry výsledkem řady nešťastných událostí, jako například postupného zániku zakladatelských vládařských rodů či neexistence dospělého mužského potomka nebo přijatelné dědičky. Nicméně potřeba mnohých oblastí zůstat pod jedním žezlem rovněž odrážela relativní chudobu mnoha částí této oblasti, která nutila vládce upírat pozornost k bohatším teritoriím, jež by jim dokázala zajistit příjmy dostačující jak na obranu, tak na výboje. Nový zábor monarchům rovněž sliboval příjem a moc nezávislé na vzrůstajícím vlivu vyšší šlechty a šlechtických korporací. Aby čelili moci získané velkými pozemkovými vlastníky ve 13. století, usilovali vládci 14. století o zajištění vysokých příjmů do svých pokladnic, zčásti kvůli krytí výdajů, jež jim vyvstaly, když pozvedávali postavení královského úřadu. Štědré hostiny a turnaje při setkáních panovníků a královská podpora umění byly součástí tohoto druhu „propagandy“ ve stejné míře jako velká péče věnovaná ceremoniálům a symbolům moci.

Krátký život česko-uherské říše (1301–1306)

V prvních desetiletích 14. století došlo k mnoha událostem, které jsou ilustrací těchto všeobecných tendencí. V Uhrách byla moc v rukou hrstky oligarchů, kteří získali za panování slabých králů v závěru 13. století rozsáhlé majetky a správní postavení. Tito velmožové obdrželi právo budovat na svých statcích hrady a využívali těchto mocenských základů k ovládnutí nižší šlechty. Ve chvílích, kdy přicházela na pořad dne otázka nástupnictví na trůn, nabízeli podporu různým uchazečům. Po smrti Ondřeje III. (1290–1301), posledního krále ze zakladatelské dynastie Arpádovců, závisela budoucnost království na vysoké šlechtě. Někteří její příslušníci podporovali nárok anjouovských králů z Neapole, zatímco jiní se obrátili na českého krále Václava II., přičemž oba byli potomky Arpádovců v ženské linii. Český král nabídku přijal pro svého syna Václava, který byl řádně korunován na krále uherského v roce 1301. Poněvadž jeho otec také vládl většině roztržitého Polska, vypadalo to na chvíli, že v oblasti vznikne impérium Přemyslovců.

Avšak panování obou Václavů v několika královstvích mělo velmi krátké trvání. Ačkoli v Uhrách se jejich strana těšila široké podpoře, anjouovský nárok dobře hájili papežští vyslanci a byl štědře podporován italskými penězi. Ukázalo se, že Uhry představují pro Čechy beznadějný podnik, a když v roce 1305 Václav II. zemřel, nemohl jeho syn učinit nic jiného než postoupit své nároky dalšímu příbuznému z arpádovské dynastie Otovi Bavorskému a pokusil se zachránit polské zisky svého otce. Jenže Ota, ač byl korunován uherským králem, byl v roce 1307 zajat sedmihradským vojvodou a nato ze země uprchl. Král Václav III. byl po necelém roce panování (1305–1306) zavražděn cestou ke korunovaci do Polska.

Po nějakou dobu tedy neměla na východě střední Evropy vzniknout spojená říše a Uhry a Polsko zakoušely století stability a expanze pod velmi schopnými vládci. Léta praktické vlády magnátů bez krále podpořila vznik korporací různých skupin, které se musely postarat samy o sebe. Česká a uherská města stejně jako sdružení nižší šlechty v uherských hrabstvích se musely naučit vládnout si samy a snažit se udržet mír. Anarchická bezvládnost tak připravila cestu pro vládce, kteří mohli slíbit ukončení bezprávního stavu. První kolo zápasu mezi korunou a šlechtou začalo slušnými šancemi pro monarchie ve všech třech královstvích.

Restaurace polské monarchie (1305–1333)

Když se v roce 1304 vrátil z exilu Vladislav Lokýtek, „polské království“ nepředstavovalo o moc víc než pouhou vzpomínku z vrcholného středověku. Po smrti posledního krále jednotného státu v roce 1138 bojovala nějakou chvíli řada větví vládnoucí dynastie Piastovců navzájem mezi sebou o „senioritu“, ale později vznikla prakticky nezávislá knížectví. Nicméně české usilování o Polsko svým způsobem vydláždilo cestu ke sjednocení. Poslední Piastovec z velkopolské linie, Přemysl II. (1295–1296) se pokoušel sjednotit Polsko proti českému králi Václavovi, který měl v držení Malopolsko a značnou část Slezska. Přestože Češi vládli království jen několik let, Václav dosadil do každé oblasti královského úředníka (*capitaneus*, „starosta“), což představovalo důležitý krok ke sjednocení všech polských zemí.

Vladislav Lokýtek mohl v mnoha knížectvích rovněž počítat se zárodky vytvářejícího se smyslu pro jednotu, umocňovaného církevní jednotou podporovanou v období církevního partikularismu hnězdenským arcibiskupstvím. Po svém návratu byl v roce 1306 Lokýtek uznán v Malopolsku a Pomořansku; Velkopolsko mu připadlo v roce 1314 a v roce 1320 byl v Krakově korunován. Výběh místa nebyl pouhou náhodou. Toto místo v jižním Polsku se stalo a zůstalo v pozdním středověku sídlem monarchie, když se mocenské centrum Vladislava a jeho nástupců přesunulo ze severozápadu k jihovýchodu, z větší části kvůli ztrátě slezských vévodství ve prospěch Čech a obsazení Pomořanska řádem německých rytířů.

Získání Pomořanska rytíři bylo výsledkem složité mocenské hry. Jeho dřívější vládcové požádali své sousedy, markrabata braniborská, o pomoc proti Vladislavovi, který je předtím sesadil. Oddíly markraběte Valdemara obsadily všechny pevnosti s výjimkou Gdaňska (Danzig). Řád německých rytířů, který v předchozím století upevnil svoje državy v pruských „pohanských zemích“ podél pobřeží Baltu, až příliš dychtil využít královy slabosti a vstoupil na území, o něž se vedl spor. Krvavé vítězství řádu v Gdaňsku bylo vnímáno jako významný krok k upevnění jeho pozice na baltském pobřeží: v roce 1309 se přeneslo sídlo velmistra z Benátek na hrad Marienburg (Malbork) na hranici nově dobytého území. Vladislav strávil prakticky celý zbytek svého panování žádostmi o papežské šetření a arbitráž, ovšem s dost skromnými výsledky.

Soustředění starostí Polska a řádu německých rytířů na sebe navzájem umožnilo litevským knížatům rozšířit svá území daleko za oblast Baltu, kde žil jejich lid. Vládcům posledního velkého národa v Evropě, který ještě nepřijal křesťanství, se dařilo držet křížácké řády na západě v patřičných mezích a zároveň těžit ze sporů na východě mezi ruskými knížaty ovládanými Mon-

goly. Kníže Gediminas či Gedimin (1315–1341) umístil své sídlo do nově založeného města Vilnius (Wilna) a uzavřením míru s řádem v roce 1323 si uvolnil ruce pro další expanzi. Spojenectví s Vladislavem Lokýtkem zpečetil sňatek králova syna Kazimíra s Gediminasovou dcerou. Když si tak Gediminas zajistil bezpečné hranice s Pruskem a Polskem, dokázal si podrobit řadu menších ruských knížectví až po hranice Kyjeva.

Vítězství Anjouovců nad oligarchy v Uhrách (1308–1342)

Jakmile ztroskotaly přemyslovské snahy o uherský trůn a pokus Oty Witelzbacha zmařil sedmihradský vojvoda, uvolnila se cesta pro mladého Karla Roberta z Anjou. Kardinál Gentile, papežský legát, který byl vyslán k jeho podpoře, postupně získal pro jeho kandidaturu preláty a některé mocné barony. V roce 1308 byl svolán sněm a Karel I. byl povolán králem. Ovšem jeho právo na vládu postrádalo dva významné prvky. Nebyl ještě korunován uctívanou „Svatou korunou“, kterou měl dosud v držení vojvoda, u něhož ji byl nucen zanechat Ota. Navíc přinejmenším polovinu země měli stále v rukou nepřátelští pozemkoví vlastníci, kteří zůstávali mimo dosah jeho moci. Zřejmě kvůli změně dynastie nabyla koruna a další insignie, o nichž se věřilo, že patřily svatému Štěpánovi, pro Maďary téměř magického významu. Proto bylo vrcholně důležité, aby nový vládce získal tento klenot zpátky; nakonec, v den svatého Štěpána (20. srpna) roku 1310, mohl být Karel korunován tradičním způsobem v královské bazilice v Székesfehérváru (Stoličném Bělehradě).

Znovuzískání teritorií rozchvácených barony trvalo mnohem déle. Karel stavěl jednoho proti druhému, s podporou nižší šlechty a měšťanů, kteří byli ze strany oligarchů utlačováni, vybudoval ozbrojené síly a postupně rozšiřoval královskou kontrolu v zemi. V rozhodující bitvě u Rozhanovců (Rozgony) v roce 1319 porazilo jeho vojsko s pomocí domobrany saských (německých) usedlíků od severních hranic, občanů Košic (Kassa) a rytířů johanitů mocný klan Abovců. Toto vítězství změnilo rovnováhu sil ve prospěch krále, a když v roce 1321 zemřel pán severovýchodních Uher Matuš Čák, mohl Karel demonstrovat královskou moc přenesením svého sídla z pohraničního hradu Temešváru do středu země, do své nové pevnosti ve Visegrádu. S pádem všech oligarchů přešly do královských rukou desítky hradů s jejich rozsáhlými statky – jen v případě Čákovy smrti jich bylo přes třicet. Mnohé z těchto majetků byly svěřeny jako *honores* mužům věrným králi. Správa několika hrabství s veškerou královskou púdou na jejich území byla připsána spolehlivým vazalům „z královské vůle“. Přestože se podobaly západním feudálním držbám, nestala se tato území dědičnými ani základnami partikularismu, ale

spoň v dobách, dokud nosil korunu silný monarcha. Jenže samozřejmě za slabého krále jádro možného teritoriálního partikularismu a oligarchické moci obsahovaly.

Karlovy nejvýznamnější inovace se projeví v oblasti peněžních příjmů monarchie. Potvrdil královský monopol na těžbu zlata a stříbra, ale o výtěžek se dělil s jejími provozovateli a s pány, na jejichž půdě se rudy vzácných kovů nacházely.

Objem těžby a výroby kovů vzrůstal a příjmy pokladny dovolily, aby se měna pozvedla na novou úroveň. V roce 1325 nařídil Karel ražbu uherských zlatých mincí podle florentských vzorů, jež byly po celé Evropě velmi žádané. S novým mincovním systémem rovněž rostl uherský obchod, takže královský příjem z daní, mýtného a cel učinil z *regálií* vydatnější zdroj důchodů, než tyto poplatky tradičně představovaly.

Změny v oblasti vojenství začaly již před příchodem Anjouovců, ale teprve za Karla obrana země zásadně přešla od odvodů hradních vojáků k „soukromým“ vojskům velkých pozemkových vlastníků, včetně krále a královny a pod královým velením. Tyto baronské kontingenty vycházely z modelu oddílů oligarchů, kteří v předchozím desetiletí bojovaly proti sobě navzájem i proti králi. Skládaly se převážně z nižší šlechty, která působila ve službách pozemkových vlastníků a prelátů jako členové jejich družin (*familiares, ser-vientes*). Družiníci se těšili veškerým právům šlechty a ke svým *domini*, jimž v dobách míru a války sloužili jako správci, kasteláni a bojovníci, je vázal dočasný kontrakt. Později se z nich rovněž rekrutovala politická klientela baronských spolků. Karel také na svůj dvůr a do svého vojska uvedl francouzské rytířské způsoby, uděloval základní erby a povoloval velkým držitelům půdy rozvíjet vlastní korouhve, když se připojovali ke králi v taženích (odtud název tohoto systému: „banderiální“). Loajalita nového vojska, právě tak jako držitelů přidělených území, závisela na osobní věrnosti jejich baronských pánů.

Jakmile byli vzpurní baroni potlačeni, zaměřil se král se svým novým vojskem proti vnějším nepřátelům. Po několika taženích a arbitrážích byl v roce 1337 uzavřen mír s Albrechtem Habsburským, který navrátil důležitý hrad Pozsony (Pressburg, Bratislava). Na Balkáně podporoval Karel královské pretendenty z rodu Dragutinů proti srbskému králi Uroši II., během několika let obnovil uherské panství nad Bosnou a získal zpět některé ze ztracených banátů (pohraničních oblastí jižně od řeky Sávy a podél dolního Dunaje). Jedinou vážnou porážku Karel utrpěl v roce 1330, když se pokoušel zajistit uherské nároky na Valašsko, nově se objevivší státní útvar u dolního Dunaje.

K vojenským akcím se pojily diplomatické aliance se severními sousedy. Vladislav Lokýtek byl starým přítelem, neboť strávil léta exilu v Uhrách a v roce 1320 dal Karlovi za manželku svou dceru. Český král Jan považoval

Uhry za užitečné proti Habsburkům, i když tím byl nucen vzdát se svých nejzazších plánů týkajících se Polska. Karlovy diplomatické úspěchy korunovalo v roce 1335 setkání králů Uher, Čech a Polska ve Visegrádu. Právě tam byl urovnán česko-polský konflikt, bylo potvrzeno dědičné právo prince Ludvíka na trůn Vladislava Lokýtky, byly předloženy k arbitráži záležitosti mezi Polskem a řádem německých rytířů a bylo dosaženo dohody obejít vídeňský obchod vytvořením nové cesty přes Moravu do Norimberka. Oslavy v novém hradu postaveném v normanském slohu znamenaly jak pro účastníky, tak pro přihlížející, že lucembursko-anjouovsko-piastovská trojice přinesla oblasti novou stabilitu a evropský politický význam.

Vznik rumunských knížectví

Knížectví litevské nebylo jediným novým státem, který vznikl v oblasti, jež k sobě mohla přitahovat ambice Polska a Uher. V první polovině 14. století se objevila dvě rumunská knížectví – Valašsko a Moldávie. Rumuni nebo, jak se jim tehdy říkalo, Vlaši, byli již v roce 1300 ve značném počtu usazení v Sedmihradsku, jakož i v jihozápadní části dnešní Rumunské republiky, to jest mezi jižními Karpaty a dolním Dunajem. Jen málo historických sporů spotřebovalo víc papíru a inkoustu, aniž by se dospělo k nějaké větší shodě, než ten, kdy a jak došlo k tomu, že Vlaši začali žít v těchto oblastech. V každém případě je jejich přítomnost v Sedmihradsku jako osadníků, hraničářů a svobodných pastevců zaznamenávána bez přerušení od poloviny 13. století. Studium názvů naznačuje, že hovořili jakýmsi románským jazykem; mnozí z nich byli podle všeho křesťané ortodoxního vyznání. Po stažení Mongolů a úpadku kumánského panství v prostoru jižně od Karpat, během období anarchie v maďarských dějinách a rozpadu bulharského státu mezi lety 1270 až 1310, vzniklo ve Valašsku rumunské knížectví. Jeho legendárním zakladatelem byl Radu Negru; ve skutečnosti vytvořil valašské knížectví náčelník s kumánským jménem Basarab. Poprvé se objevuje kolem roku 1312 se sídlem na úpatí Karpat v Argei, ležícím na stejnojmenném přítoku Dunaje. Jakmile si uherský král Karel I. pojistil královskou autoritu uvnitř své říše, zorganizoval v roce 1330 výpravu s cílem vynutit si na Basarabovi lenní věrnost a placení tributu. Vlaši se královské armádě postavili na odpor a poblíž Argee byli poraženi. Když se však Uhři vraceli domů, přepadli je Vlaši v horské soutěsce, zasyпали zaskočenou feudální jízdu deštěm kamenů a šípů a téměř ji zničili. Král sotva vyvázl životem. Basarab, který žil asi do roku 1342, a jeho syn Alexandr tak mohli upevnit knížectví, jemuž od uherských králů bezprostředně nehrozilo nebezpečí.

O generaci později než Valašsko bylo ustaveno druhé rumunské knížectví v Moldavsku, to jest v prostoru mezi východními Karpaty a řekou Siret. Tuto oblast s řídkou slovanskou (rusínskou) populací již od poloviny 13. století s přestávkami navštěvovali tatarští nájezdníci, jejichž cílem bylo vymáhání tributu. Kvůli ochraně svých východních hranic usadil v roce 1354 uherský král Ludvík kolonii Vlachů z Maramureše, kraje ležícího v severovýchodních Uhrách, za Karpaty u Câmpulungu a v údolí Moldovy, přítoku Siretu. Jeho vojvodou ustanovil vlašského „knížete“ jménem Drago. Zhruba ve stejnou dobu vypravil do téže oblasti Moldavska skupinu vlašských osadníků jiný vlašský kníže, Bogdan, jehož Ludvík předtím propustil z úřadu vojvody; v roce 1359 Bogdan Dragova syna Sasa vypudil a od té doby on a jeho nástupci vládli moldavskému knížectví, jehož východní hranice sahaly k řece Dněstru.

Teritoriální expanze a vláda šlechty za českého krále Jana (1310–1346)

Po smrti Václava III. následovalo v Čechách sedm let bojů o trůn mezi Habsburky, Wittelsbachi a místními velmoži. Nakonec získal korunu s podporou Prahy Jan Lucemburský, manžel poslední Přemyslovny, jako říšské léno od svého otce Jindřicha VII. Čtrnáctiletého dědice vévodství lucemburského a nejstaršího syna římského císaře nečekal v Čechách snadný úkol. Bez podpory svého otce, jenž zemřel dva roky po Janově korunovaci, musel najít kompromis s vysokou šlechtou království.

Pokud by král Jan žil trvale v zemi a udržoval v rovnováze své celoevropské zájmy se svými zájmy v Čechách, snad by se mu podařilo obnovit autoritu koruny stejně úspěšně, jak to v Uhrách provedl Karel z Anjou. On se však raději účastnil rytířských vojenských podniků, plánoval honosné, ale nenavštěvované turnaje v Praze a svůj český příjem využíval k financování svých dobrodružství. Na oplátku byl donucen potvrdit práva velmožů, kteří se dostali v zemi k vládě v předchozích bouřlivých letech. Vysoká česká šlechta neobdržela ve 13. století taková privilegia jako její uherští kolegové, ale nyní král akceptoval její požadavky na snížení branných povinností šlechty, poskytl jí právo schvalovat často vyžadované zvláštní daně a zaručil dědičnost jejich vlastnictví včetně některých statků, jež patřily koruně. Privilegia z roku 1310 se stala základem pro vládu šlechty v Čechách. Dlouhá období královny nepřítomnosti znamenala, že šlechta a preláti museli převzít vládu v království. Až do začátku 14. století to vypadalo, jako by se Čechy, nejmypělejší a nejurbanizovanější část regionu, vyvíjely spíše podle západního vzoru

a budou následovat Anglii a Francii při rozvíjení silné, centralizované monarchie, která by mohla potlačit tendence směřující k feudální oligarchii tím, že se opře o obyvatele měst a nižší šlechtu. Avšak od roku 1310 úpadek královské moci naznačoval jinou cestu, která nakonec zemi přivedla k východoevropské politické struktuře.

Po opuštění přemyslovské tradice silné monarchie – a zároveň i své přemyslovské manželky, jež se snažila s některými šlechtici provádět vlastní politiku – si Jan uvolnil ruce, aby se pustil do mezinárodních diplomatických a vojenských manévřů své dynastie. Až do roku 1320, kdy korunovace Vladislava zpečetila restauraci polské monarchie, vypadaly plány na sledování tradičních českých nároků vůči Polsku slibně. V letech, během nichž si Jan zajistil své postavení v německé říši tím, že několikrát změnil strany, z narůstající moci polského krále těžil. Četní piastovští vévodové a slezská knížata volili raději přijetí suverenity vzdálené Prahy, než aby se podrobili vládě Krakova. V roce 1335 si polský král Kazimír III. koupil Janovo uznání svého královského titulu tím, že se smířil se ztrátou většiny Slezska, které se Polsku vrátilo až v roce 1945. V letech 1326 až 1340 si Jan pojistil nadvládu ve většině ze slovanskojazyčných provincií Horní a Dolní Lužice. Také se spojil s řádem německých rytířů, který podporoval v několika „křížových“ výpravách proti Litvě, a tím stanovil směr české expanzi na sever podél polských hranic.

Čin, kterým Jan Čechám nejvíc prospěl, bylo bezesporu jeho rozhodnutí učinit svého syna a dědice Karla markrabětem moravským a regentem v Čechách. Karlovi bylo teprve dvacet let, když byl v roce 1330 povolán po bok svého otce, a od té doby představoval vyvažující sílu lucemburského rodu. Svůj zájem věnoval Čechám a Moravě a neprodleně započal prosazovat královskou moc a potlačovat zvůli baronů a rytířů. Situace, která za Janovy časté nepřítomnosti neměla daleko k občanské válce, přiměla města a nižší šlechtice, aby podporovali Karla při nastolování klidu a pořádku. Ve vnější politice neváhal odmítnout Janova nerozvázná ujednání a směřoval k důslednějšímu spojení s papežským stolicí a se sousedy Čech, především s Habsburky a Uhrami.

V posledních desetiletích svého života král Jan pokračoval ve svých dobrodružných hrdinských činech, dokonce i poté, co na obě oči oslepl. On i Karel přišli na pomoc Filipovi IV., když do Francie vtrhl Eduard III., a bylo zcela v souladu s povahou českého krále Jana, že padl při beznadějném útoku jízdy, slepý a připoutaný ke koni, v bitvě u Kresčaku 26. srpna 1346.

Upevnění polské monarchie: Kazimír Veliký (1333–1370)

Osud střední Evropy ve druhé polovině 14. století byl do značné míry určen panováním schopných synů národních obnovitelů. Po Vladislavovi I. nastoupil Kazimír III., po uherském Karlovi I. Ludvík I. a po Janu Lucemburském jeho syn Karel. Navzdory mocné šlechtě všechna tři království zjevně směřovala k vytvoření silně centralizovaných monarchií a evropské hospodářské a politické trendy jim dovoľovaly volně rozvíjet jejich potenciál. Vzácné kovy dobývané v Uhrách a Čechách přinesly těmto zemím hospodářský rozmach. Německo a Rusko, sestávající z řady knížectví s protichůdnými zájmy, neměly žádnou šanci bránit pokroku středoevropských monarchií. Ani osmanští Turci ještě nepředstavovali vážnou hrozbu pro tuto oblast. Jedině neomezovaný růst Litvy pod společnou vládou dvou Gediminasových synů, Algirdase/Olgerda a Kęstutise/Kejstuta, která rozšířila svou říši na celý západ a jihozápad Ruska, se ukázala být rivalem pro východní ambice polských a uherských vládců.

Polský král Kazimír III. zahájil své panování akceptováním reality na západě své říše. Poněvadž už neočekával příznivý zásah papeže, uzavřel v roce 1343 v Kaliszi mír s řádem německých rytířů. vzdal se Pomořanska výměnou za znovupřipojení provincie Kujavska, a tím si od řádu koupil na několik desetiletí mír. V roce 1366, kdy spory s Litvou naznačovaly smíření s řádem, Kazimír dokonce navštívil velmistra Winricha von Kniprode, pravděpodobně nejvýznamnějšího vůdce řádu v dějinách, v Marienburgu. Na kongresu králů Polska, Uher a Čech ve Visegrádu v roce 1335 uznal panství Lucemburků ve Slezsku na oplátku za působivou finanční sumu a uznání svého kralování v Polsku ze strany krále Jana. Když Kazimír takto uzavřel otázku starých hranic, obrátil svůj zájem na východ, který se měl stát hlavním polem polské expanze v následujících staletích.

Po smrti posledního z rurikovských knížat v roce 1323 se otevřela cesta uchazečům o „království“ haličské a vladimirské (Halič). Kazimír si zajistil uherskou podporu a v roce 1345 obsadil země bez pánů v takovém rozsahu, jak mu to dovolil konkurenční postup Litvy. V roce 1352 většina tohoto území, *regnum Russiae* nebo Červené Rusi, s městy Przemysl a Lvov (Lemberg) přijala Kazimírovu vládu. Tato oblast zůstala součástí Polska až do dělení v roce 1772 a v roce 1795 připadla Rakousku. Když nakonec v letech 1350 a 1356 různá mazovská knížata přijala Kazimírovu feudální nadvládu, znamenalo to, že prakticky zdvojnásobil území zděděného království. Většinu nového území však obývali Slované pravoslavného vyznání a politické tradice Kyjevské Rusi. Kromě toho žila v jiných částech říše silná německá populace, a Polsko tudíž bylo „mnohonárodnostním“ státem, který učinil rázný krok

k tomu, aby se stal teritoriálním gigantem, jakým nakonec byl v pozdním středověku.

Kazimír nebyl právě bojechtivý vládce. Hodně dosáhl obezřelou diplomacií a sňatkovou politikou, přičemž využíval protichůdných zájmů svých lucemburských, wittelsbašských a litevských sousedů a stavěl pevně na rodovém spojení s uherskými Anjouovci zpečetěným nástupnictvím Ludvíka Uherského v Polsku i Haliči. Ludvíkovu budoucí vládu v Polsku vítala šlechta, již slíbil rozsáhlá privilegia v první chartě svobod vydaných pro Polsko v Budině roku 1355. Kazimír své zemi však dosud vládl s radou magnátů, které si vybral, a s královskými vojvody (*starostowie*) podle vzoru úředníků působících při krátkodobém českém panování v Polsku.

Během Kazimírovy vlády však vzešlo sémě šlechtické opozice. V roce 1352 vytvořili velkopolská šlechtice první „konfederaci“ v polských dějinách (po níž měla následovat řada dalších) a protestovali proti výsadám, jež udělil Malopolsku *rex Cracoviae*. Kazimír však trval na sjednocení své říše a územním tradicím příliš velkou pozornost nevěnoval. Jeho motto „jeden kníže, jeden zákon, jedny finance“ bylo do značné míry uvedeno do praxe sestavením zákoníku pro Polsko kolem roku 1354, rozšířením polských zákonů na Červenou Rus, vytvořením apelačních soudů a mincovní reformou zavedením pražské ražby. Pro Velkopolsko platil poněkud odlišný zákoník než pro Malopolsko, podporoval ovšem oddělení šlechty od ostatního svobodného obyvatelstva; v té době už šlechta vytvořila svoje klany založené na skutečném či fiktivním příbuzenství, každý s rodovým znakem a archaickým „heslem“ (*proclama*). Kazimír pokračoval ve vnitřní kolonizaci země a řadě vesnic poskytl místní autonomii. Říkalo se tomu „německý zákon“ (podle výsad dříve udělovaných západním osadníkům, ale již to nezahrnovalo předpoklad, že vesničané jsou cizinci. Práva rolníků v rámci určitého území měnit pány byla potvrzena pro Malopolsko, ale odmítnuta velkopolskými pozemkovými vlastníky. Kazimír vydal několik městských chart, především v Malopolsku a ruských zemích, a obnovil tradiční výsady Židů volně obchodovat na celém polském území. A tak Polsko za vlády posledního krále z dynastie raného středověku v této oblasti zůstávalo tradiční monarchií.

Monarchie založená na loajální šlechtě: uherský král Ludvík Veliký (1342–1382)

Ludvík I. Uherský, jediný král této země, který – stejně jako jeho polský strýc Kazimír – získal od příštích generací přídomek „Veliký“, zdědil po svém otci dobře zavedenou a mezinárodně zajištěnou říši. Avšak brzy po nástupu na trůn jej sicilské příbuzenstvo dynastie vtáhlo do dlouhých a nákladných dip-

lomatických a vojenských tažení, která skončila naprostým nezdarem. Jeho mladší bratr Ondřej, ženatý s dědičkou Neapolska, bezskrupulózní Johanou (1343–1382), byl v roce 1345 zavražděn, údajně s tichým souhlasem své ženy. Aby ho Ludvík pomstil a zajistil svá práva na toto jihoitalské království, podnikl dvě tažení v letech 1347/1348 a 1350, a využíval uherskou hojnost zlata a schopných diplomatů k získání papežského souhlasu se sesazením Johany z trůnu. Papežství se však ze všech sil snažilo zabránit personální nebo dynastické unii, jež by spojila kteroukoli část Itálie s mocností ležící mimo poloostrov. Tažení vyčerpala královskou pokladnu, ale obohatila maďarskou tradici příběhy o hrdinských činech v dalekých zemích a dala nižší šlechtě, která pro tato dobrodružství dodávala lidské zdroje, odvahu požadovat potvrzení svých práv.

Zatímco jeho otec se po svém „zvolení“ vyhýbal svolání sněmu, Ludvík k tomu byl donucen a v roce 1351 „znovu vydal“ Zlatou bulu Ondřeje II. z roku 1222. Tato charta výsad, původně udělených vyšší šlechtě, zaručovala osobní svobodu, právo dědičné, omezení branné povinnosti, osvobození od daní a prakticky neomezenou jurisdikci nad vlastními poddanými stejně jako právo na vzpouru proti králi, který má v úmyslu do těchto svobod zasahovat. Všechny tyto výsady byly nyní rozšířeny na značný počet příslušníků nižší šlechty, poněvadž význam termínu *nobilis* se v průběhu času změnil z velkého pána na svobodného vlastníka půdy. Dekret z roku 1251 poprvé obsahoval zmínku, že všichni bojovníci vlastníci půdy mají *unam eademque nobilitatem* („jednu a touž urozenost“), heslo, které se stalo programem pro tisíce chudých venkovských šlechticů, kteří požadovali rovný právní status se svými bohatými kolegy. Poprvé bylo uzákoněno zvykové právo – a povinnost – převádět šlechtický pozemkový majetek v rámci rodů (*aviticitas*). Rovněž, zčásti jako reakce na nedostatek pracovních sil vyvolaný morem, upravil král povinnosti rolníků tak, aby byli menší pozemkoví vlastníci chráněni před konkurencí bohatších. Tyto jednotné povinnosti pro všechny závislé nájemce (zvané *jobagiones* z maďarského *jobbágy* s původním významem „družiník“) zůstaly v platnosti po celá staletí: desátky církvi a druhé desátky (devítina zbytku) pánovi.

Těmito novými výsadami získal Ludvík k původním stoupencům své dynastie ještě další věrnou šlechtu, nově vzniklou aristokracii. Poněvadž obdržela rozsáhlé statky a královské úřady, zaručovala nerušené panování dynastie a dokonce akceptovala nástupnické právo pro Ludvíkovy dcery. Slabost této monarchie, stojící na loajalitě skupiny mocných aristokratů, se stala zřejmou hned po králově smrti.

Ačkoliv sicilská tažení ztroskotala, Ludvík úspěšně prováděl tradiční uherskou expanzi k Jadranu a na Balkán. Po řadě válek s Benátkami vrátila signorie Uhrám dalmatská města a Ragusa (Dubrovník) dokonce na nějaký čas

přijala Ludvíkovu ochranu jak proti místním knížatům, tak proti Benátkám. Když se v roce 1355 zhroutil srbská říše Štěpána Dušana, Ludvík se úspěšně pokusil rozšířit uherské banáty do Bosny a severního Srbska. Zde také král podporoval katolické misionáře proti místnímu „bogomilskému“ kacířství a získal k několika tažením papežovo požehnání. Krátký čas fungující univerzita založená Ludvíkem po vzoru Prahy, Vídně a Krakova roku 1367 v Pécsi (Pétikostelí) byla zřejmě zaměřená na výuku kazatelů proti balkánským heretikům a schizmatikům. V roce 1369 přijalo uherskou suverenitu i Valašsko, kde před časem utrpěl zdrcující porážku Karel I. Ludvíkovo tažení v Bulharsku, kde nakrátko zřídil předsunuté uherské stanoviště, ho možná přivedlo do kontaktu s prvními osmanskými oddíly, které dosáhly severního Balkánu. Jeho jednotky podle všeho v roce 1375 turecký oddíl porazily. Rozsah osmanského nebezpečí však Ludvík nepochopil, i když byzantský císař, který ho v roce 1366 navštívil v Budíně, se ho jistě pokoušel na ně upozornit.

Ludvíkova matka Alžběta byla sestrou polského krále Kazimíra III., jenž neměl mužského dědice. Již od visegrádského setkání se na Ludvíka pohlíželo jako na předpokládaného dědice, a tak když Kazimír v roce 1370 zemřel, byl Ludvík bez většího odporu korunován polským králem. Spolupráce koruny a věrných magnátů v obou královstvích se zdála být spolehlivou oporou této „říše“. I když Ludvík ve skutečnosti svěřil vládu v Polsku nejprve své matce a později Vladislavu Opolskému, z nichž si žádný v zemi nezískal větší oblibu, vládl Ludvík z Anjou jedno desetiletí největšímu politickému celku své doby v Evropě. Jeho nominální autorita sahala od Mazurských jezer k Jaderskému moři a od českých hranic k břehům Černého moře.

Zlatá desetiletí Čech za císaře Karla IV. (1346–1378)

Českým protějškem ke Kazimíru Polskému a Ludvíkovi Uherskému byl Karel Lucemburský, syn krále Jana. (Ve skutečnosti byl v Čechách první toho jména, ale převážně se o něm hovoří, a to i v české literatuře, podle jeho císařského označení, jako o Karlu IV.) Princ byl pokřtěn českým jménem Václav, které mu dal jeho otec, jemuž na Čechách moc nezáleželo, ale dával přednost francouzskému Charles, jež dostal od svého kmotra, krále Francie. Přesto tento druhý lucemburský panovník strávil většinu času a energie budováním pevné mocenské základny (*Hausmacht*) v Čechách a v severovýchodním Německu. Jeho politikou bylo potvrdit královskou moc v zemích, které jeho otec a on spojili, a učinit z nich centrum budování říše.

Karel vděčil za svůj císařský titul spolupráci s papežským stolcem a využil svého těsného přátelství se svým bývalým vychovatelem, papežem Klemen-

tem VI., aby prosadil povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, čímž uvolnil církve v Čechách z duchovní závislosti na arcibiskupovi mohučském. Obřad korunovace podle Karlova záměru provedl 2. září roku 1347 nový arcibiskup, oddaný stoupenec Lucemburků a horlivý reformátor Arnošt z Pardubic, který symbolickým středověce pompézním jazykem oznámil význam českého královského titulu.

Poněvadž byl několik let předtím, než nastoupil po svém otci, regentem Moravy a Čech, byl si Karel vědom, jakou cenu má při jeho ucházení o říšskou korunu hospodářská a politická mocenská základna. Zatímco v Německu měl na běh událostí malý vliv, v Čechách mohl započít s významnými reformami, které byly charakterizovány spojenectvím s městy a kláštery proti vysoké šlechtě. Rada listin vydaných v roce 1348 se zaměřila na konsolidaci rozmanitých zákonných vztahů mezi králem a jeho zeměmi: Morava – nesusoucí označení markrabství – byla těsněji připojena ke království a spolu se slezskými knížectvími a menšími územními celky v Bavorsku začleněna do symbolické jednotky zvané *corona regni Bohemiae* („země koruny české“). Záměrem bylo vázat je spíše na instituci než na osobu vladaře, což se v nadcházejících desetiletích mělo naplnit politickým obsahem. Následovaly další praktické kroky. Potlačení lupičských tlup („loupeživých baronů“) zajistil Karel bezpečnost silnic a cestujících kupců; vystavěl nový kamenný most, pověstný Karlův most, který stojí dodnes, spojující obě části Prahy po obou stranách řeky Vltavy, a založil novou městskou čtvrť („Nové Město“) s vlastními hradbami, radnicí, městskou radou, do níž dosadil především české řemeslníky, aby vytvořil protiváhu k německy mluvícím kupcům, kteří dlouho dominovali ve starých částech – na Starém Městě a Menším Městě.

Územní zisky a císařský titul stály Karla hodně peněz a ne všechny mohly být vyždímány z loajálních císařských měst (především z Norimberka) v Německu. Český královský majetek, který se za Janova panování značně zmenšil, byl posílen vymáháním majetku odtrženého od koruny. Bohaté stříbrné doly v Kutné Hoře (Kuttenberg) – produkující v té době zhruba třetinu evropského stříbra – byly efektivněji využívány. Karel uvedl do Čech vinnou révu a chránil ji tarify, podporoval výrobu a vývoz textilu a ze svých stříbrných mincí (pražských grošů; *grosso* či *Groschen*) dokázal učinit široce používané oběživo.

Avšak velká konstituční reforma, na níž jeho rádcové pracovali řadu let, byla sněmem roku 1355 zamítnuta. Ustanovení obecně známá jako *Majestas Carolina* začínala vznešenými slovy o královské moci a spravedlnosti a nepřipomínala nic menšího než konstituce z Melfi císaře Fridricha (1231). Zaměřovala se na ochranu práv koruny a nezcizitelnost královských statků a práv. Obsahovala stejně jako sicilská *Liber Augustalis* (třebaže byla méně ovlivněna římským právem) články o herezi, nařízení chránící klid proti nebezpečí

představovanému lény a soukromými ozbrojenými oddíly, rozhodnutí ve věcech lesů a městských svobod a zřízení královského soudního dvora pro dvořany a zároveň jako apelační instituce v říši. I když někteří páni souhlasili, zákoník podepsali a stvrdili svými pečetěmi, sněm ho zamítl, především proto, že šlechta se hrozila veškerých pravidel, která by jí svazovala ruce a omezila by její jurisdikci nad sedláky. Mělo se za to, že zemský zákon ztělesňuje sněm a krajské soudy šlechty, nad nimiž nemůže nabyt vrchu žádný psaný zákon. Králova porážka v českém sněmu ukázala, že moc dobře fungující monarchie, byť dostatečně silně k zavádění určitých reforem, zdaleka nestačí k zastavení tendencí směřujících k partikularismu a moci šlechty.

Trvalejší a úspěšnější byly Karlovy projekty na poli vzdělávání a umění. Znepokojovalo ho, že jeho čeští a němečtí poddaní nemají vlastní univerzitu, a v roce 1348 založil univerzitu v Praze, jejímž prvním kancléřem se stal arcibiskup Arnošt. Toto *studium generale*, které existuje dodnes, bylo první takovou školou na východ od Rýna a na sever od Alp. Karel rovněž přilákal ke svému pražskému dvoru, který uměl ocenit literaturu v němčině, latině a češtině, učence a básníky. Většina toho, stejně jako královské stavitelské projekty, zahájení stavby katedrálního kostela sv. Víta Petrem Parléřem a Matyášem z Arrasu a královského hradu Karlštejna, východního ztělesnění francouzského hradu, sloužilo jakési monarchické reprezentaci. Kostely byly obdařeny relikviemi, které Karel nashromáždil při svých cestách, a královské hrady byly vyzdobeny obrazy a erby králových lucemburských a přemyslovských předků. Karlovi zlatníci zhotovili novou korunu pro relikviář sv. Václava, jež se od té doby používala při korunovaci všech českých králů, čímž je symbolicky spojovala s „národním“ světcem, jehož lebku v katedrále sv. Víta dosud zdobí tento diadém.

Karlovy pokusy o vytvoření říše, kterou by mohl odkázat své rodině, usnadnila předčasná smrt všech čtyř jeho manželek. Umožnilo mu to dosáhnout více sňatkovými aliancemi než použitím síly a zásnubami – často rušenými a nově sjednávanými – svých dětí s příslušníky soupeřících dynastií. Postupně pojal za choť francouzskou princeznu, dámu z rodu Wittelsbachů, dědičku posledního slezského vévodství, které ještě nespadlo pod Čechy, a neteř polského krále. Jeho synové a dcery vystupovali jako skuteční nebo zamýšlení manželé v rodech Habsburků, Anjouovců, Piastovců a Hohenzollernů a jedna z dcer se stala anglickou královnou. Prostřednictvím těchto opatření byl Karel schopen čelit několika koalicím proti své vládě, neutralizovat zpochybňování svého římského královského titulu ze strany Habsburků, vyhnout se otevřené konfrontaci s polským králem Kazimírem a přitom posílit české pozice podél polských hranic. Jeho největší výhrou bylo markrabství braniborské, které kombinací obratnosti a značných nákladů vybojoval v letech 1373/1374 na synech Ludvíka Bavora, který jim ho dal jako léno po

vyměření rodu Askánců v roce 1320. Spolu s dobrými vztahy k řádu německých rytířů, k nimž se dříve přidával při občasných nájezdech na Litvu, a územními zisky podél řeky Labe, otvíralo toto území cestu českému obchodu k Severnímu moři, zatímco dohody o dědictví s Habsburky v roce 1364 byly příslibem pro expanzi Lucemburků směrem k Benátkám. A konečně zasnoubení jeho druhého syna Zikmunda s Marií, dcerou uherského a polského krále Ludvíka, v roce 1372 naznačilo možnost, že Uhry a dokonce i Polsko by se mohly stát součástí budoucího lucemburského impéria.

Výdobytky šlechty koncem 14. století

Všichni tři „velcí“ monarchové této oblasti, Kazimír, Karel a Ludvík zemřeli v průběhu téhož desetiletí. Dvě velké politické struktury východní střední Evropy, „impéria“ Anjouovců a Lucemburků byly rozkouskovány v ještě kratším časovém úseku. Před svou smrtí v roce 1378 zajistil Karel IV. s velkými výdaji císařskou volbu svého nejstaršího syna Václava a přidělil mu rovněž následnictví v Čechách a ve Slezsku; Morava připadla Karlovým synovcům Joštovi a Prokopovi a Lužice jeho synu Janu Zhořeleckému. Braniborsko se stalo dědictvím Zikmundovým, ale když získal Uhry a později Německo, svěřil je jako léno norimberskému markraběti Fridrichovi Hohenzollernskému. V roce 1415 přešlo toto území po krátké vládě Lucemburků pod hohenzollernskou dynastií, jež mu vládla až do roku 1918.

Po smrti Ludvíka z Anjou se otázka následnictví v jeho dvou královstvích nevyvíjela nijak hladce. Přežily ho dvě jeho dcery a Ludvík ještě za svého života dohodl na několika jednáních s polskými pány, že přijmou za vladárku „jednu z jeho dcer“ výměnou za chartu svobod. V roce 1374 zrušil Ludvík v košickém privilegiu až na jednu všechny daně z šlechtického majetku, zbažil šlechtu tíživého břemene hostit králův doprovod a poskytl veškeré šlechtě řadu výsad, jež se staly základem pro polské „svobody“ v následujících staletích. V roce 1381 bylo sníženo i zdanění církevního majetku, a tak král získal podporu i u prelátů. Avšak Poláci neměli chuť, aby jim vládli zmocněnci cizího panovníka. Šlechta se ve svých preferencích rozcházela a dvouleté mezivládi, než byla Ludvíkova mladší dcera Hedvika (polsky: Jadwiga) zvolena „polským králem“, bylo vyplněno povstáními a ozbrojenými střety mezi frakcemi. Hedvika byla korunována v roce 1384 v Krakově a přiměli ji přijmout jako manželza Jagella (litevsky: Jogaila; polsky: Jagiełło), velkoknížete litevského. Jagello, který nastoupil v roce 1377 po svém otci Algirdasovi (Olgerdovi) příslibil v dohodě z Krésa (1385), že se dá pokřtít spolu se všemi svými pohanskými poddanými, a pokud se ožení s Hedvikou a bude zvolen králem, „připojí své litevské a ruské země navždy k polskému království“,

a že rovněž znovu dobude „všechna ztracená polská území“. Hedvika, přesvědčená svými polskými rádci o záslužnosti svého velkého misionářského činu, se provdala za litevského knížete, který při křtu dostal jméno Vladislav. Vladislav II. Jagello (1386–1434) vládl novému obrovskému království, aniž by se objevili vážní cizí uchazeči o jeho trůn.

Urovnat záležitosti si vyžádalo delší čas. Ludvíkova starší dcera Marie byla korunována brzy po otcově smrti a potvrdila veškerá privilegia šlechty, což se od té doby stalo akceptovanou praxí při každé inauguraci nového krále. Ale její vláda, či spíše vláda královny matky a jejích oblíbenců, šlechtického rodu Garaů, byla zpochybňována stoupenci Karla Dračského, krále neapolského, kterého Ludvík vychoval v Budíně ještě před narozením svých dcer. V roce 1385 se Karel vylodil s vojskem v Dalmácii, aby uplatnil své nároky a v posledním dnu v roce byl korunován králem. Mezitím královna matka držela královnina ženicha Zikmunda v cizině. Následovalo pět let krvavých střetů, během nichž byl Karel zavražděn a královna matka Alžběta zardoušena. Karlova smrt a Mariino zajetí rebely rozhodly ve prospěch Zikmunda, který přislíbil, že skoncuje s občanskou válkou s pomocí oddílů naverbovaných v českých zemích. Skupina velmožů se prohlásila strážci říše ve jménu „Svaté koruny“ a nabídla trůn markraběti. Po podpisu dohody se svými stoupenci, přičemž se štědře vzdával královských práv a území výměnou za podporu, byl Zikmund zvolen králem a v roce 1387 korunován. Brzy dosáhl propuštění své choti a začal upevňovat svou vládu, která trvala až do jeho smrti v roce 1437.

Původ a růst šlechtické moci

Jakkoli byly úspěchy „velkých“ králů působivé, poslední dvě desetiletí 14. století byly svědkem poměrně rychlého úpadku královské moci, kterou vybudovali. Výsady, které Ludvík udělil polské šlechtě za to, že přijala následnictví jeho dcery, vpravdě oligarchická volba Hedviky a Jagella, Mariino pokoření vzbouřenými magnáty a Zikmundovo kralování z milosti šlechty představovaly důležitý krok pro vysokou šlechtu obou království k tomu, aby se stala skutečným pánem v těchto říších, a pro krále, aby se stal vykonavatelem vůle šlechty.

V následujícím století narůstala moc šlechty zcela zjevně. Na rozdíl od vývoje směrem k vládě stavů v západní části kontinentu znamenal ve východní střední Evropě výraz „stavů“ spíše vysokou pozemkovou šlechtu a její četné stoupence z řad nižší šlechty. Klérus se nikdy nestal samostatnou silou: preláti obvykle pocházeli z rodů vyšší šlechty a jednali v souladu s ní, nižší klérus zůstával v zásadě pod kontrolou vlastníků půdy, kteří vykonávali patronátní

práva nad jejich kostely. Měšťanům se nepodařilo odkrojit si pro sebe nezávislou roli s výjimkou husitského období v Čechách. Monarchové jednak neměli dost možností, jednak nebyli dostatečně předvidaví, aby chránili města proti šlechtě, již se nelíbil jejich růst a považovala je za cosi cizorodého. Je pravda, že v Uhrách a v Polsku byla většina měšťanů cizinci (Němci), kteří nebyli nijak zvlášť politicky aktivní, ale právě jejich relativní slabost oproti vlastníkům půdy je vylučovala z podílu na záležitostech státu. Toto společenské uspořádání se odrazilo v typické „konstituci“ východní střední Evropy: místní moc byla v rukou místní vysoké šlechty v krajích (*landfrídy* nebo *sejmíky*), která svou přítomností na národních sněmech kladla rovnítko mezi *universitas regni* a *universitas nobilium*.

Mezivládí a slabé postavení králů, kteří byli zvoleni, protože se podvolili přáním svých šlechtických voličů, takovému vývoji napomáhaly, stejně jako skutečnost, že ti, kdo vládli několika územím, měli sklon udělovat výsady, aby si zajistili vliv daleko od svých ústředních sídel. Avšak hlavní faktor v tomto vývoji představovala nastupující idea korporativního šlechtického státu. Politickou strukturu státu, často vyjadřovanou silně abstraktními termíny jako „země česká“, „tělo svatoštěpánské koruny“ či *Corona regni Poloniae*, měli tvořit přinejmenším rovným dílem král a šlechta, nebo dokonce – jako při několika epizodách během mezivládí – pouze šlechta. Skutečnost, že řada bohatých bývalých svobodných sedláků spolu s bojovníky a členy královských družin se stala „šlechtici“, může být důsledkem vojenské nezbytnosti a poměrně rychlého, a tudíž povrchního přijetí západních politických struktur v předchozích staletích. Vzhledem k potřebě početné lehké jízdy proti kočovným nájezdníkům z východu museli králové Uher a Polska povolávat do zbraně mnohem širší vzorek populace než vládci západní. Kromě toho království této oblasti neprošla složitým systémem doby vazalství, která činila rozdíly mezi různými vrstvami bojovníků. Nevyvinulo se v nich ani pojetí „společnosti“ prostoupeného zaručenými idejemi, jež jsou neodmyslitelnou součástí feudalismu, s postupným splýváním kmenové loajality s římskokatolickým pojetím státu a veřejného blaha. Nejnápadnějším výsledkem byl požadavek mnoha tisíc chudých šlechticů, žijících sotva na vyšší úrovni než sedlák, mít slovo v záležitostech státu. Lpěli na svých privilegiích neplatit žádné poplatky, jediné „svou krví“ v králově vojsku, a být neomezenými soudci a pány nad svými sedláky. Ačkoli z právního hlediska byli poddáni pouze králi, ve skutečnosti byli závislí na vysoké šlechtě a jen zřídka vystupovali jako mocní spojenci ústřední autority. Spíše se stavěli proti královské moci až do jejího paralyzování a přitom ji nemohli nahradit žádnou funkční alternativní formou reprezentativní vlády. Politická a konstituční historie 15. století tudíž může být shrnuta jako neustálá tahanice mezi králi a konkurenčními klikami šlechticů, z níž se nakonec ti druzí vynořili jako vítězové.

Čechy na cestě k revoluci

Na sklonku čtrnáctého a na počátku patnáctého století hráli v české historii mnohem větší roli vysoká šlechta, města, univerzitní mistři a duchovní než monarcha. Karlův dědic, jeho nejstarší syn Václav IV. (1376–1419), byl vládařem průměrným, který při nepřízni osudu v zásadě selhal, když se pokoušel vymanit se ze stínu svého otce. Ačkoliv podle všeho začal tím, že pokračoval v Karlově podpoře umění a vzdělanosti, váhal zavést kvůli tomu i kvůli tažením v Německu a dobovačným válkám tíživé daně. Tato opatrná finanční politika mu vynesla slušnou popularitu u českých měšťanů a nižší šlechty, ale vyklidila pole pro jeho nepřátele v Říši, kteří ho nakonec v roce 1400 sesadili. Ztráta císařského postavení, částečně zaviněná jeho neschopností posílit královskou moc ve vlastním „domě“, zase vedla k dalšímu poklesu králova vlivu na záležitosti v českých zemích. I když se Václav, na rozdíl od svého nešťastného švagra Richarda II. Anglického, svých nároků na císařskou korunu nikdy nevzdal, v mnoha jiných ohledech se tomuto „neúspěšnému králi“ podobal.

Karel svému synovi zanechal konflikt se stoupenci avignonského papeže, když zvolil poslušnost Římu v záležitosti, z níž se vyvinulo Velké schizma. Urban VI. odměnil Čechy tím, že jmenoval arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi prvním českým kardinálem a svěřil pražské arcibiskupství královu důvěrnému rádci Janu z Jenštejna. Pokusy o vytvoření celoevropské podpory Římu, v nichž měl klíčovou roli hrát sňatek Anny České s Richardem II., daleko nedospěly. Existence dvou papežů dovolila německým knížatům, stejně jako Václavovým domácím nepřátelům, podněcovat obě strany vzájemně proti sobě.

V prvních letech svého panování podnikl Václav odvážný a dočasně úspěšný útok na moc šlechty, když jmenoval do rady příslušníky nižší šlechty a převzal kontrolu nad záznamy o držbě půdy, které měla obvykle v rukou šlechta. Ale velcí pozemkoví vlastníci, kteří se nechtěli smířit se ztrátou svého vlivu, používali všech prostředků, které měli k dispozici, aby královu politiku diskreditovali. Tak například, když Václav v roce 1382 poskytl značné výsady a královskou ochranu pražským Židům, byl ostře napaden jako nepřítel křesťanů, a když v roce 1389 strašlivý pogrom prakticky zničil ghetto, bylo to pranýřováno, nikoli bezdůvodně, jako výsledek královy slabé vlády, který nedokáže ochránit „svoje Židy“.

Šlechtická *fronde*, využívající králových konfliktů s církví ohledně obročí a napětí mezi králem a vysokou šlechtou, se vzbouřila a v roce 1394 Václava zajala. V roce 1396 přinutila krále, aby se vzdal práva jmenovat své rádce, vybírat vysoké úředníky království a razit peníze bez dohody s vysokou šlechtou. O necelých deset let později se scénář opakoval. Král byl držen v zajetí ve Vídni a Zikmund a Habsburkové bojovali v Čechách proti Václavovým pří-

vržencům. V zemi vládl naprostý zmatek. Při kompromisu v roce 1405 rozšířila vysoká šlechta předchozí ujednání a získala soudní pozice ve všech obvodech, takže udržování pořádku přešlo z rukou krále – a měst – zpátky do rukou vysoké šlechty. Václav si podržel moc pouze na královských statcích, i když i v některých z nich musel postoupit jurisdikci jihočeským pánům z Rožmberka. Ve zbytku království převládala napjatá společná správa krále a vysoké šlechty, jejíž rovnováha závisela na schopnosti vládcе prosadit své požadavky. Ale u Václava se stále více projevovala tendence rezignovat na boj za svoje okleštěná práva. Kyvadlo se zhouplo zpátky ve prospěch vysoké šlechty, která teď byla dokonce mocnější než za Jana.

Za značnou část své ubohé reputace vděčí Václav své „lenivosti“ v posledních desetiletích svého dlouhého a obtížného panování, kdy musel čelit počátkům revoluce, která se později stala jedním z nejhlubších převratů pozdního středověku: husitské revoluce. V roce 1408 koncil v Pise navrhl řešení schizmatu tím, že oba papežové budou donuceni abdikovat (tzv. *via cessionis*), a Václav se k této výzvě připojil. Jenže česká církev v čele s arcibiskupem Zbyňkem z Házmburka zůstala věrná římské poslušnosti, stejně jako vlivná pražská univerzita. Nato se Václav spojil s českým „národem“ univerzity, který byl připraven ho podpořit výměnou za více hlasů na fakultách. V Dekretu kutnohorském (1408) mu král udělil většinu hlasů na univerzitě. Tím získal podporu univerzity pro svůj postoj, i když odchod německých mistrů (kteří přešli na novou univerzitu v Lipsku) degradoval Prahu ze sídla středoevropské učenosti, jímž byla v prvním století své existence, na „národní“ školu. Silnější pozice českých mistrů přinesla také výhody viklefovčům, jejichž učení bylo mezi nimi velmi populární, ale němečtí teologové ho zavrhovali. Arcibiskup Zbyněk ani tak nezměnil svůj postoj a při stoupajícím vlivu reformních kazatelů v Praze navíc naléhal na krále, aby mu dal volnou ruku při postupu proti kritikům církve na univerzitě.

Václav, i když nebyl přítelem kritických teologů, odmítl posílit arcibiskupovu pozici. Přesto se mu brzy podařilo ztratit sympatie reformátorů, stále radikálnějších a neoblomnějších, když dal popravít některé z jejich nejhorkokrevnějších příslušníků. Jenže zároveň byl označován za přítele kacířů, poněvadž nepoužil proti stoupajícímu přílivu sílu. Následné události zřejmě ukazují, že sociálním a politickým transformacím, které se vynořily v husitských válkách, nemohl zabránit ani aktivnější král: Václav prostě nesl břemeno historického úkolu předsedat konci silné monarchie v Čechách, právě tak jako předtím totéž břemeno nesl jeho otec v Německu.

Husitská revoluce (1419–1436)

Přelíčení se dvěma vůdci české církevní reformace Janem Husem a Jeronýmem Pražským a jejich upálení v Kostnici 6. července 1415 a 20. května 1416 odhalily, že velká většina české nižší i vyšší šlechty a univerzitních mistrů stojí pevně za oběma reformátory. V září roku 1415 shromáždění vyšší a nižší šlechty přivěsilo své pečeti k dokumentu, který jménem „*regnum Bohemiae et marchionatus Moraviae*“ prohlašoval, že Hus nebyl kacíř, a stvrdil její odhodlání setrvat při Husových zásadách nejvyšší autority Písma a svobodného kázání slova božího. Král Václav se chabě pokusil stoupající příliv zastavit. Na pražskou novoměstskou radnici dosadil městskou radu složenou z reakčních německých kupců. Když tito konšelé uvěznilí několik zastánců reformy, nejvlivnější kazatel mezi řemeslníky Jan Želivský přivedl své přívržence na masovou demonstraci, která skončila svržením novoměstských konšelů z oken radnice na kopí ozbrojeného lidu dole. Husitská revoluce začala. Necelé tři týdny po defenestraci, 16. srpna 1419, zemřel král na mrtvici.

Husitská revoluce byla v zásadě náboženskou revoltou proti zkorumpovanosti, světskosti a povrchnosti církve a duchovních. Z tohoto hlediska bude brána jako fenomén v historii náboženství a kazatelství v křesťanstvu (viz dále kapitola 12). Zde o ní musíme pojednat z hlediska jejich politických a sociálních aspektů jako o součásti historie střední Evropy v 15. století. Revoluce se zúčastnily všechny třídy české společnosti. Rolníkům někteří z radikálnějších husitských kazatelů tvrdili: „Už nebudete platit pachtovné svým pánům, ani jim sloužit, ale jejich statky, rybníky, louky, lesy a veškerá jejich panství vám budou svobodně přístupné; všechno musí být společné a nikdo nesmí mít nic vlastního, poněvadž ten, kdo cokoli vlastní, páchá smrtelný hřích.“ Tisíce jich opustily svou půdu a své domovy a scházeli se ve velkém počtu v „útočištích“, v „táborech“, které pokřtily podle biblického Tábora a Orebu, kde uváděli do praxe apoštolské majetkové společenství. Páteř revoluce tvořili svobodní rolníci a nižší šlechta; bojovali za to, aby se zbavili místního útlačku velkých světských i církevních pozemkových vlastníků; nebojovali pouze za náboženskou svobodu, nýbrž i za sociální zajištění proti zasahování do svého vlastnictví a už tak okleštěných práv; ve městech námezdní dělníci a nádeníci, řemeslníci i chudší mistři bojovali proti bohatým, obvykle německým, kupeckým patricijům; vysoká šlechta, i když ne všechna a ne po celou dobu, bojovala o půdu mužských i ženských klášterů a o zajištění kontroly nad vládou na úkor krále.

Smrt Václava IV. odstranila poslední překážku záplavě. Jeho dědic Zikmund, král římský a uherský, se neprodleně dostavil s vojskem Uhrů a Rakušanů ve snaze okamžitě si pojistit trůn země, jejíž zdroje byly tak zásadní pro jeho plány; přišel zároveň jako vykonavatel rozhodnutí kostnického kon-

cilu zničit náboženskou revoltu. V roce 1420 si prakticky vynutil vstup na Pražský hrad, kde ho pražský arcibiskup korunoval; ale měšťané, posílení vojsky rolníků, která proudila z Tábora ho rychle vypudily; Jan Žižka, zeman, profesionální voják a horlivý Husův následovník, zmařil jeho úsilí vstoupit do Starého Města a vyhnal ho ze země. Vůdcové národního odporu byli rozhodnutí Zikmunda nepřijmout, pokud nepotvrdí zásady zakotvené ve čtyřech artikulích pražských: přijímání svátosti oltární pro laiky nejen v podobě chleba, nýbrž i vína, svobodu kázání slova božího, drastické okleštění církevního majetku a trestání smrtelných hříchů státem. Stavby království vedené městem Prahou a spolkem měst se proto v roce 1421 sešly v Čáslavi a rozhodly nabídnout vládu v Čechách některému polskému knížeti; rovněž vytvořily výbor, který by vládl za jeho nepřítomnosti. Ačkoliv nakonec z Polska přišel kníže Korybut a dvakrát nakrátko působil v roli jakéhosi schváleného krále, nikdy nebyl na krále korunován. Čechy zůstaly bez krále od roku 1420 do roku 1436 a pak znovu od roku 1439 do roku 1453; suverénní institucí v zemi byly stavy, vysoká a nižší šlechta nyní značně posílená měšťany, a nyní nejen rozhodovaly v záležitostech světských, nýbrž *de facto* i v záležitostech duchovních, neboť jmenovaly a kontrolovaly konzistorň kněží a univerzitních mistrů, jež řídila husitskou církev až do roku 1620.

Zikmund se nikdy nevzdal svých snah na znovuzískání českého trůnu. Organizoval jeden vpád za druhým, z Uher, z Rakouska, Saska, Bavorska; koncily a papežové jeho výpravy posvětily jako křížové. Ale každý vpád byl v krvavých bitvách odražen, v roce 1421, 1422 a 1425. Žižka a po jeho smrti v roce 1424 jeho nástupce, husitský kněz Prokop Holý, vytvořili do té doby nejmocnější vojenský nástroj, vozovou hradbu obsazenou kopiníky, ručními zbraněmi a primitivními houfnicemi, která byla nepropustná při obraně a drtivá v útoku. V křížových výpravách budily tyto oddíly „božích bojovníků“ takový děs, že vojska, která vedl kardinál Beaufort v roce 1427, a vojska poslední křížové výpravy proti husitům, kterou přivedl papežský legát kardinál Giuliano Cesarini k Domažlicím v roce 1431 uprchla při pouhém zvuku ohlašujícím příchod Prokopova houfce. Češi se nespokojili s obrannými boji. Věřili, že mají božské poslání přinášet slovo boží do jiných zemí a jejich strašná vozová vojska se ničivě valila Slezskem, Durynskem, Saskem, Bavorskem a v roce 1433 dokonce Polskem až k ústí Visly.

Avšak jednota z prvních let neměla vydržet a spory uvnitř husitského tábora otevřely cestu Zikmundovi. V přestávkách mezi cizími vpády se husité hádali mezi sebou. Frakce rolníků a zemanů, jejichž střediskem byl Tábor, nechtěla žádný kompromis s církví, zatímco umírněnější část vysoké šlechty a konzervativních Pražanů a univerzitních mistrů (tzv. kališníků) si nepřála nastolit sociální revoluci a zůstat navždy schizmatickými párii křesťanstva. V roce 1434 v osudné bitvě u Lipan rozdrtili kališníci tábory a zabili jejich

vuďce Prokopa. Nato přistoupili k vyjednávání s basilejským koncilem a s králem Zikmundem. V roce 1436 byl v Jihlavě učiněn kompromis, díky němuž se Zikmund pokojně vrátil do Prahy jako král výměnou za příslib dodržovat Kompaktáta, jež zahrnovala čtyři artikuly pražské.

Společná vláda Zikmunda a jeho vysoké šlechty v Uhrách (1387–1437)

Zatímco v husitských Čechách bylo Zikmundovo krátké panování pouhou epizodou, v Uhrách představovalo jeho padesát let na trůně významnou epochu v politických a vojenských dějinách země. Zikmund byl sice horší jezdec než jeho děd Jan Lucemburský, zato však lepší politik, a měl s tímto prvním lucemburským vladařem ve východní Evropě řadu dvojznačných společných rysů. Ochotně se vzdal královských práv, aby dostal zelenou v evropském politikaření, i když se později v životě ujal obtížného úkolu ubránit Uhry před jejich mnoha nepřáteli.

Desítky let bylo Zikmundovo držení královské moci v nejlepším případě křehké. Během prvních let svého panování, kdy stále ještě bojoval o trůn a o život své choti, sotva mohl zabránit tomu, aby se nevzdal značné části královských statků. Na konci století byla více než polovina hradů a statků, které Anjouovci získali zpět a zvelebili, v rukou šlechticů, kteří ho učinili králem. Porážka, kterou utrpěl Zikmund a jeho křížáci v roce 1396 u Nikopole od osmanských Turků dozajista jeho domácí pozici neposílila. Zikmund měl v úmyslu napravit to tím, že si získá nové přívržence z řad nižší šlechty, kterou svolal na sněm. Tehdy šlechta poprvé vyslala regulérně zmocněné zástupce z každého kraje. Na tomto shromáždění, které se konalo v roce 1397 v Temešváru, byly učiněny vážné pokusy o vojenskou reformu s cílem rozšířit korouhve magnátů o domobranu placenou všemi vlastníky půdy. (Je pochybné, že by taková ozbrojená síla čítající nějakých sto tisíc mužů byla kdy svolána, i když Zikmund a jeho nástupci často dekrety z Temešváru potvrzovali a modifikovali.) Důležitější bylo, že král musel slíbit, že propustí ty ze svých rádců, kteří za své postavení vděčili spíše panovníkovi než svým konexím mezi šlechtou. Poněvadž Zikmund nedodržel slovo, byl o několik let později v Budíně veřejně napaden a mnoho jeho německých a českých přívrženců bylo zmasakrováno. V roce 1401 se vzbouřila králova vlastní strana a zajala ho. Nějakou dobu řídila království rada magnátů ve jménu „svaté koruny uherské“, která k vyhlášení své naprosté suverenity krále zjevně nepotřebovala. Tento přístup se ukázal jako užitečný, neboť magnátům poskytl legální bázi moci. Nicméně dříve než se rozhodli nabídnout korunu jinému

knížeti, vyjednal Zikmund své propuštění tím, že se vzdal doplňkových prerogativ koruny a uzavřel novou alianci se svými vězňiteli.

V roce 1403 se král Ladislav Neapolský, syn nešťastného Karla Dračského, pokusil obnovit nárok svého otce na Uhry, vylodil se v doprovodu papežského legáta v Dalmácii a dal se korunovat. Mohl se spoléhat na značný počet nespokojených maďarských pánů, kteří stvrdili přísahou na relikvii svatého Ladislava, že Zikmunda opustí. Jenže králova strana se ukázala být mocnější a rychle znovu nastolila pořádek. Vítr se obracel v Zikmundův prospěch. Ladislav se vrátil do Neapole a jeho uherští stoupenci dostali od vítězného krále milost. Papežská podpora uchazeči o trůn poskytla Zikmundovi dobrou příležitost vyhlásit královo svrchované právo patronátu nad církví v Uhrách a zakázat odvolávání k Římu. Zatímco Svatý stolec toto takzvané *placetum regium* (1404) nikdy neakceptoval, následující uherští králové si podrželi nad uherskou církví značnou moc.

Zikmund nyní konečně mohl svou vládu upevnit. V roce 1408 sjednotil věrné barony do formálního spolku, Dračího řádu. (Pověstný Dracula byl takto nazýván proto, že jeho otec nosil znak tohoto řádu.) V následujících desetiletích vydal Zikmund řadu důležitých zákonů v oboru trestního práva, mincovnictví a obchodu a potvrdil právo selských nájemců měnit pána. Pokusil se posílit právní a hospodářské postavení měst a několikrát se o tom radil s jejich zástupci. Využíval práv koruny na odúmrtí a tím získal zpět část ztraceného královského majetku. Pokračoval v rozvoji hlavního města započaté Ludvíkem kolem roku 1350 a přikázal vystavět v Budíně nádherný nový palác. Kromě toho napodobil svého otce podporou umění. Avšak silící konflikty v Čechách a v Německu uváděly Zikmunda příliš často v pokušení a on svoje zájmy zaměřil na západ. Zemi celé roky fakticky vládli baroni z jeho strany.

Na druhé straně neměla personální unie Uher a Svaté říše římské (1411–1439) na zemi větší dopad. Výjimku představovala skutečnost, že po roce 1430 se husitské války přelily na území Horních Uher (Slovensko) a „kacíři“ podle všeho nacházeli útočiště i v jiných částech země. V letech 1436–1437 se jich papežskému inkvizitoru Jakubovi z March podařilo najít a upálit několik set, zaživa či po smrti, v jižních Uhrách. Existuje teorie, že ideje husitství mohly hrát jistou roli v selském povstání v Sedmihradsku, kde se maďarští a valašští poddaní biskupa Lépeše chopili zbraní na protest proti prelátovým nadměrným požadavkům na desátky. Pod vedením příslušníka drobné šlechty Antala Budaie-Nagye dosáhli rolníci počátečních vítězství a přinutili pány ke kompromisu. Jenže když uherská, sikulská a saská šlechta spojila svoje úsilí (formálně vyjádřené v Turdské unii, 1438, jež se měla stát na celá staletí konstitučním rámcem sedmihradské politiky), bylo selské povstání utopeno v krvi.

Jako první ze sousedů Uher začaly časté královny nepřítomnosti využívat Benátky, aby znovu dobyly dalmatská území s tvrzením, že je v roce 1409 Ladislav Neapolský prodal signorii. V jednom z mnoha momentů, kdy se nacházel ve finanční tísní, dal Zikmund do zástavy Polsku třináct měst v severních Uhrách (v oblasti osídlené Němci zvané Zips), která nebyla nikdy vyplacena a vrátila se ke království teprve v roce 1772. Ale největší ztráty Uhry utrpěly mimo své hranice: Osmanská říše, která se zotavila z následnických bojů, rozšířila svou kontrolu na Balkáně, až k hranicím království. Banáty a většina Srbska a Valašska byly podřízeny osmanské vládě, čímž zmizely balkánské nárazníkové státy, které by umožňovaly „předsunutou obranu“ Uher. Sultán nyní držel pevnosti na celém dolním Dunaji a na Sávě. Několik let (1429–1433) se snažili uhájit severinský banát němečtí rytíři, ale byli vytlačeni. V posledních desetiletích své vlády pověřil Zikmund jednoho ze svých nejschopnějších rádců, Florentána Pipa Scolariho, aby vybudoval obranný systém. Ten a jeho nástupci zřídili řetěz pevností od Železných vrat k jaderskému pobřeží v Chorvatsku, který kryl hranici dlouhou asi 450 mil. Pevnosti byly podporovány mobilními jednotkami, z nichž mnohé byly naverbovány z tisíců jižních Slovanů, kteří uprchli do Uher, poté co jejich země podlehly Osmanům. Když v roce 1427 zemřel vládce Srbska Štěpán Lazarevič, získal Zikmund pro Uhry Bělehrad výměnou za statky v jiných částech země pro Štěpánova dědice Jiřího Brankoviče. Dokud se uhersko-chorvatský obranný systém udržel, chránil střední Evropu před masivními tureckými útoky. A tak i když nedokázal udržet silnou královskou moc, kterou zdědil po Anjouovcích, odpovídal Zikmund a někteří z jeho baronů účinně největší vnější hrozbě, jaké musela tato oblast čelit, osmanskému postupu.

Nastupující šlechtická svoboda v polsko-litevské unii (1386–1444)

Vláda Zikmundova souseda a někdejšího švagra Vladislava II. Jagella začala jako silná monarchie, avšak skončila pozoruhodnými vítězstvími šlechty nad korunou. Ve skutečnosti často rozhodovaly o osudech Polska a Litvy během dlouhé vlády prvního Jagellonce, který se dožil osmdesátky, spíše kroky jeho o něco staršího bratrance Vitolda (Vytautase) než samotného krále. Vitold, syn spoluvládce Jagellova otce, se stal v roce 1392 vládcem a v roce 1401 litevským velkoknížetem a sledoval svou vlastní politiku jak na východě, tak na západě. Kdyby jeho vojska nebyla v roce 1399 poražena Mongoly u řeky Vorskly (nedaleko místa, kde se v roce 1709 odehrála bitva u Poltavy), mohlo by se knížectví vydat vlastní cestou a Polsko zastínit.

Unie Polska a Litvy a Jagellovo rozhodnutí přivést svůj lid do sféry vlivu latinského křesťanství představovaly nejen vojenskou hrozbu řádu německých rytířů, ale zároveň podkopávaly zdůvodňování jeho existence jakožto bojovníků kříže proti pohanům. Spory o následnictví mezi litevskými knížaty jim dovolovaly zasahovat do záležitostí v obou státech, a když vypukla skutečná válka, vedla k historické bitvě u Grunwaldu-Tannenbergu 15. července 1410. V tomto střetnutí, jedné z velkých bitev těžkooděných rytířů, rozdrtilo polsko-litevské vojsko, posílené českými, tatarskými a valašskými oddíly, rytíře a pomocníky řádu. Velmistr a všichni z jeho komturů až na jednoho padli spolu s tisíci rytířů a pěšáků. I když bitva u Grunwaldu-Tannenbergu sotva byla tou epochální bitvou mezi „německými rytíři a Slovany“, do níž ji chtěly stylizovat nacionalisté devatenáctého století z Německa a Ruska, reputace neporazitelných rytířů byla zničena. Ačkoli válka skončila pro rytíře dosti výhodným mírem, byl řád zatlačen do defenzivy nejen na bitevním poli, ale o několik let později na kostnickém koncilu i v teologických debatách. Polští teologové argumentovali, že „mise mečem“ je proti křesťanským zásadám a – vezme-li se v úvahu konverze Litevců a jejich sousedů – navíc jde o zastaralé ospravedlnění existence rytířů. V pozdějších válkách se Vitoldovi a Jagellovi podařilo na řádu získat další území; díky získání často sporné oblasti Žmudi bylo odříznuto spojení mezi Pruskem a Livonskem (teritoriem spojeneckého Mečového řádu) a litevské hranice byly na celá staletí stabilizovány.

Na východě Jagello znovu připojil haličská knížectví, a zatímco byl Zikmund Uherský zaneprázdněn jinými záležitostmi, rozšířil polskou suverenitu na Moldávii. Vitold si zase zajistil další území od Moskvy a rozšířil litevskou část unie hluboko do ruského teritoria. Polský vliv v husitských Čechách neměl dlouhé trvání. Polskému kléru se podařilo vetovat plány prohusitské šlechty a Jagello shledal spojenectví s císařem Zikmundem výhodnějším. Po Vitoldově smrti v roce 1430 se Švitrigaila, jeden z Jagellových bratrů, pokusil využít zájmů řádu k rozštěpení polsko-litevské unie a za podpory ortodoxních bojarů povstal proti Polsku. Válka skončila jeho porážkou a obnovením podřízenosti řádu. Mír uzavřený v Brześci Kujawském (1435) vynutil na rytířích slib nezasahovat do litevských záležitostí a neodvolávat se v územních sporech k císaři. Dohoda měla být garantována pruskými městy a pruskou šlechtou, což naznačuje vzestup stavů i v mnišském státě řádu německých rytířů.

Ačkoliv Jagello musel potvrdit Ludvíkova privilegia z Budína a Košic, ve skutečnosti dlouho vládl s malým okruhem šlechticů, jak to bylo obvyklé v jeho rodné Litvě. Avšak jeho slib jmenovat provinční hodnostáře pouze z řad místní šlechty a po poradě s ní, napomohl posílení provinčních shromáždě-

dění (sněmíky, *sejmiki*). Královna Hedvika, která se na vládě aktivně podílela až do své předčasné smrti v roce 1399, rovněž podporovala silnou ústřední moc. (Její hlavním odkazem Polsku je Jagellonská univerzita v Krakově, kterou znovu založila, poté co její předchůdkyně zanikla.)

Teprve když se starému králi narodilo několik synů, byl Vladislav vydán na milost a nemilost prelátům, vyšší šlechtě a dokonce i šlechtě nižší, neboť si chtěl zajistit zvolení svého následníka. V roce 1422 v Czerwinskiu při tažení proti řádu německých rytířů musel Jagello čelit ozbrojenému sněmu – „kruhu rytířů“ – kteří požadovali, aby zajistil vlastnictví nižší šlechty před arbitrární královskou konfiskací a potvrdil její výsady. Nakonec Vladislav v privilegii z Jedlna (1430) vydal svým šlechticům výnos *habeas corpus* („*neminem captivabimus*“) a veškeré jejich svobody rozšířil i na šlechtu na Červené Rusi. Litevská šlechta, alespoň ta římskokatolická, byla již dříve v roce 1413 přijata do polských šlechtických „klanů“ a v roce 1434 velkokníže Zikmund (1432–1440) poskytl téměř rovnocenný status i ortodoxním bojarům. Nižší šlechta ještě nebyla dost silná, aby svých zisků využila, ale magnáti se postarali o to, aby jejich rada (*sejm*) měla ve státních záležitostech poslední slovo.

Po několik desítek let byl nevlivnějším vůdcem této oligarchické vlády Zbigniew Oleśnicki, jenž jako mladý družiník zachránil Jagellovi život v bitvě u Grunwaldu a v roce 1423 se stal krakovským biskupem. Když jako desetiletý chlapec nastoupil na královský trůn Vladislav III. Jagellonský (1434 až 1444), skutečná moc přešla do biskupových rukou. Oleśnicki měl zpočátku odpůrce v prohutské straně nižší i vysoké šlechty, ale po zhroutilí českého dobrodružství se z občanské války vynořil jako vítěz. Horlivě se snažil podporovat katolickou stranu a usiloval o spojení s císařem Zikmundem a jeho nástupcem. Předčasná smrt Albrechta Habsburského otevřela cestu biskupovu oblíbenému plánu, polsko-uherské unii a křížové výpravě proti osmanským Turkům.

Dozrání šlechtických sněmů během mezivládí (1437–1457)

Zikmundova smrt v roce 1437, jen několik měsíců po získání Čech, nastolila následnický problém pro Čechy, Uhry a Německo, poněvadž Zikmund byl posledním z dynastie Lucemburků. Nezanechal syna, ale jeho dcera Alžběta byla provdaná za rakouského vévodu Albrechta Habsburského, který byl bez potíží zvolen římským králem. Čeští stavové byli rozděleni; většina šlechty pod vedením Oldřicha z Rožmberka zvolila Albrechta, jemuž bylo již v roce 1422 svěřeno jako léno markrabství moravské. Avšak horlivější husitští páni

a města v čele se zvoleným arcibiskupem Rokycanou nechovali vůči zeti svého dlouholetého nepřítele Zikmunda důvěru a povolali polské vojsko, aby podpořilo jejich volbu prince Kazimíra, bratra polského krále. V Uhrách stavy „zvolily“ Albrechta králem a zdůraznily, že rozhodující je jejich volba a nikoli dědická práva jeho manželky. Jeho korunovační charta obsahovala určité výsady pro nižší šlechtu, která na sněmech za Zikmundovy vlády vystupovala stále aktivněji. Několik let to vypadalo, jako by v Evropě začínala habsburská éra. Jenže v roce 1439 Albrecht zemřel v jižních Uhrách na mor při polním tažení proti Turkům a nestačil tak upevnit svou vládu v Čechách. Habsburkové museli čekat téměř půl století, než se jejich říše stala největší mocností v oblasti.

Všechna tři království si znovu musela najít vládcce. Albrecht neměl mužského dědice, ale jeho manželka byla ve chvíli jeho skonu těhotná a počátkem následujícího roku porodila syna, jenž je známý jako Ladislav Pohrobek. Němečtí voliči zvolili Albrechtova bratrance Fridricha z mladší habsburské větve, dosud vévodu štýrského, který se stal císařem Fridrichem III. (1440–1493).

České stavy nabídly korunu Albrechtu Bavorskému, který vyrostl na dvoře krále Václava, ten ji však odmítl; země zůstala bez krále více než deset let. Královské statky byly natolik promrhány nebo rozchváceny šlechtou, že nikdo nebyl ochoten vzít na sebe finanční břemeno stát se českým králem. Katolická knížata rovněž váhala převzít „kacířskou“ zemi ovládanou několika šlechtickými frakcemi. Zhroucení ústřední vlády po roce 1439 bylo rychlé a téměř úplné. Nezbytnost místní obrany v náboženských i občanských válkách rychle vyvolala rozdělení země na nějaký tučet prakticky nezávislých místních vlád, tak zvaných *landfrídů*, které byly ovládány radami složenými z vyšší i nižší šlechty a měšťanů. Byla to skutečně šťastná loviště pro ambiciózní magnáty, z nichž jeden, Hynek Ptáček z Pirkštejna, se stal skutečným vládcem východních Čech, když jako hejtman spojil čtyři husitské *landfrídy*. Když Ptáček v roce 1444 zemřel, nastoupil po něm hejtman boleslavského *landfrídu* Jiří z Poděbrad, který k ostatním čtyřem přidal ten svůj. Jiří Poděbradský byl mladý šlechtic z rodu Kunštátů, který značně těžil z příležitostí vyplývajících z pětadvaceti let bezvládí. Co se týče schopností a kariéry, měl Jiří hodně společného se svými současníky Jánosem (nebo Janem) a Matyášem Hunyadim.

V Uhrách nebyla situace příliš odlišná. Stoupenci lucemburské královny a její habsburská strana podporovali nástupnictví malého Ladislava. Královna Alžběta nechala odebrat uctívanou „svatoštěpánskou korunu“ jejím opatrovníkům a korunovat svého syna na uherského krále. Ale pozice její strany v zemi byly tak slabé, že hned den po ceremoniálu musela opustit korunovační město Székesfehérvár, když k němu dorazil Vladislav III. Polský, jehož

zvolili králem jiní baroni. Vladislavovi přívrženci, především vojenští magnáti, měli obavy o obranu Uher. Povoláním mladého Jagella, prvního vládce, který neměl pokrevní svazky s žádným ze svých předchůdců v Uhrách, usilovali o to, aby demonstrovali právo šlechty na volbu. Vladislav I. (v maďarské formě Ulászló) Uherský (1440–1444) musel výměnou za své zvolení složit přísahu na soubor starých privilegií (z nichž některé se vynořily nyní, poté co na víc než století upadly v zapomnění).

Hlavním účelem uhersko-polské unie bylo vytlačit Osmany ze Srbska a Bulharska a ulevit východnímu císařství v krajní nouzi. Zatímco obranný systém vybudovaný za Zikmunda dosud chránil uherské hranice, konsolidovaly se v předchozích letech i turecké pozice podél dolního Dunaje. Papež Evžen vyslal kardinála Cesariniho, který toho mnoho nedokázal při řešení husitské otázky v Čechách, vyjednat mír mezi habsburskou a jagellonskou stranou v Uhrách a připravit tak pole pro křížovou výpravu proti osmanským výbojům. Šance na rozhodující protiútok vypadaly dost slibně, neboť počátkem roku 1440 János (Jan) Hunyadi, sedmihradský *voievod* a severinský bán, odrazil několik osmanských vpádů na svá území.

Hunyadi, potomek vlašského (rumunského) šlechtického rodu, se vyučil válečnému řemeslu v Zikmundově doprovodu z Itálie do Čech a za panování Albrechta a Vladislava se stal jedním z největších pozemkových vlastníků a vůdčí postavou v Uhrách. Pověsti vysvětlovaly závatný vzestup tohoto uherského *condottiera* tím, že byl ve skutečnosti nemanželským synem císaře Zikmunda. Turci ho natolik nenáviděli, že Hunyadi v roce 1442 vyhrál bitvu díky sebeobětování jednoho ze svých družníků, který na sebe v Janově zbroji přilákal útok Turků. Uherské vojsko, povzbuzené menšími vítězstvími ve Valašsku, podniklo na přelomu let 1443 a 1444 úspěšné „dlouhé tažení“ až k horám Balkánu, kde je zima přinutila k návratu. Král, spokojený, že se mu podařilo znovu instalovat srbského vládce Jiřího Brankoviče, alespoň v části jeho ztraceného království, souhlasil s vyjednáváním příměří se sultánem Muradem II. Tyto mírové rozhovory zorganizované Brankovičem nebrala zřejmě uherská strana od počátku vážně, ale jednání umožnila Hunyadimu získat nezanedbatelný pozemkový majetek Jiřího v Uhrách, výměnou za své zprostředkování. Takže pro Cesariniho nebylo nijak obtížné přesvědčit krále a pány, že sliby nevěřícím není třeba dodržovat.

Pouhý měsíc po vyhlášení desetiletého příměří zahájilo uherské vojsko nové tažení, kterým triumfálně prošlo severním Balkánem. Avšak Murad, který byl do té doby zaneprázdněn vnitřními boji v Anadolii, převedl překvapivě rychle svoje vojska přes úžiny a 10. listopadu 1444 stál proti uhersko-polskému táboru. Zdálo se, že Hunyadi a jeho balkánští spojenci ve srážce zvítězí, když se do šarvátky vpravdě rytířským způsobem vrhl impulzivní mladý král spolu se svými druhy s tím výsledkem, že byli pobiti osmanskými jani-

čáry. Král a Cesarini s větší částí vojska padli; Hunyadi jen taktak vyvázl životem. Porážka u Varny znovu ukázala marnost křížáckých plánů, oslabil protiosmanský odpor na Balkáně a místo zabezpečení jihovýchodního křídla podnítila valašského vojevůdce ustoupit osmanskému tlaku, poněvadž se ukázalo, že Uhři a Poláci nejsou schopni ochránit jeho zem. A v neposlední řadě: uherský a polský trůn byly zase jednou uprázdněny.

Vladislavova smrt znovu otevřela problém královského následnictví jak v Polsku, tak v Uhrách. Poláci dlouho nevěřili, že je Vladislav mrtev, a teprve po třech letech zmatků a dohadování byl místo něj korunován jeho mladší bratr Kazimír. V Uhrách byla situace horší. Zdálo se, že neexistuje jiný následník než Ladislav Pohrobek. Tomu však byly teprve čtyři roky a jeho poručník Fridrich III. ho žárlivě držel v Rakousku spolu se symbolem jeho královského titulu „svatoštěpánskou korunou“. Trvalo rok, než se Hunyadi vrátil domů, aby mohl svolat sněm za účasti představitelů habsburské i jagellonské frakce. V následujících letech se šlechta scházela nejméně jedenkrát ročně, aby si vyslechla zprávu o neúspěšných vyjednáváních s Fridrichem a pověřila radu „kapitánů“ udržováním míru. Hunyadi byl jedním z nich a těšil se podpoře nižší šlechty, z níž stovky byly členy jeho družiny.

Jeho úsilí při obraně hranic a podrobení neposlušných aristokratů bylo tak úspěšné, že v roce 1446 byl zvolen regentem (nevyřčeně ve jménu mladého Ladislava) s téměř královskými pravomocemi. Pomáhat mu měla rada prelátů, velmožů a nižší šlechty. V roce 1450 uzavřel regent alianci s hlavní frakcí vysoké šlechty, klany Celjských a Garaů. Potřeboval nové spojení, poněvadž jeho pověst úspěšného obránce království těžce utrpěla porážkou jeho vojska v roce 1448 na téměř Kosovském poli, kde byl balkánský lid před padesáti lety decimován osmanským vojskem. Když měl na své straně aristokratickou ligu a Ulrich Celjský připravoval návrat svého synovce, krále Ladislava Pohrobka, opustil Hunyadi města a nižší šlechtu.

V roce 1453 uherský i český sněm prohlásily Ladislava Pohrobka plnoletým. Po propuštění z Vídně potvrdil Jiřího z Poděbrad správcem Čech a Hunyadiho pověřil velením vojsku a správou královských důchodů a udělil mu neobvyklý titul „dědičný hrabě“. Starý vojevůdce musel brzy čelit největší hrozbě ve svém životě: v roce 1456 sultán Mehmed II., který před třemi lety dobyl Konstantinopol, oblehl Bělehrad, klíčový bod uhersko-chorvatské obrany. Spolu s nedisciplinovanými, ale nadšenými křížáckými masami Jana Kapistránského Hunyadi obležené vysvobodil pozoruhodným útokem dne 22. července 1456, ale během několika týdnů podlehl moru. Křížáci byli rozpuštěni, když se začalo proslýchat, že se chtějí vzbouřit. Kapistránský brzy padl za oběť stejné epidemii. Vítězství tedy nemohlo být zužitkováno tažením na turecké území. Přesto osmanská vojska několik let nepodnikala žádná větší tažení a Bělehrad zůstal v uherských rukou až do roku 1521. S Hunyadiho

smrti se aristokratická aliance rozpadla. Král Ladislav zajal Hunyadiho syna Lászla a dal ho popravit. Když v roce 1457 král v Praze zemřel, hrozilo vypuknutí občanské války. Uhry a Čechy byly počtvrté za dvacet let bez řádného následníka trůnu.

„Husitský král“: Jiří z Poděbrad (1457–1471)

V roce 1443 uznaly české stavy Ladislava Pohrobka za dědice trůnu, ale celých deset nebyly schopné dostat ho ze spárů jeho poručníka Fridricha III.; a tak čeští páni v čele s Jiřím z Poděbrad měli stále volné ruce. Jiří usiloval o prosazení vlastní autority a autority husitských *landfrídů* nad celou zemí, ale po nějakou dobu se proti němu spojili katoličtí páni a města na jihozápadě v čele s pánem z Rožmberka a městem Plzní. Po krátké občanské válce obsadil Poděbradský Prahu; v roce 1452 ho stavy uznaly za správce království. V následujícím roce Fridrich uvolnil Ladislava, který se stal králem Čech i Uher de facto a nejen formálně. Ale i když Ladislav sídlil v Praze a snažil se, do jisté míry úspěšně, získat zpět zcizené statky koruny a církve, zůstal v Čechách u moci Poděbradský, stejně jako v Uhrách Hunyadi. Když Ladislav v roce 1457 neočekávaně zemřel, zvolily české stavy králem Jiřího z Poděbrad a Maďaři Matyáše Hunyadiho, syna svého správce z doby předcházející bezvládní. Žádný z nich neměl v žilách ani kapku královské krve – Arpádovců, Přemyslovců, Lucemburků ani Habsburků. Tato unikátní volba vládce nikoli ze zavedených dynastií, nýbrž z řad vysoké šlechty království naznačuje sílu vzrůstající šlechtické sebedůvěry, která se vynořila během husitských válek v Čechách a desítkách let vlády sněmu bez krále v Uhrách.

Český král Jiří byl dobrým Čechem a dobrým husitou. Poněvadž byl natolik zkušený, aby byl realista, a v žádném případě nebyl náboženský fanatik, podařilo se mu dát své korunovací takovou formu, že zpočátku byli jak katolíci, tak utrakvisté, dva „národy v jeho království“, jak se jednou vyjádřil, spokojeni. I když byl korunován dvěma uherskými biskupy, poněvadž žádný jiný vysvěcený metropolita v českých zemích nestál na jeho straně, svatováclavskou korunu mu vložili na hlavu dva pánové z jeho říše. Ceremoniál se přísně řídil tradiční formou zavedenou Karlem IV., obsahoval přísahu podporovat církev a mýtí jakékoli bludy a hereze, ale umírnění husité neměli námitek, poněvadž sami sebe považovali od schválení kompaktát basilejským koncilem za pravověrné. Navíc všichni přítomní byli svědky, jak nový král přijal svátost pod obojí způsobou, což sice bylo ve skutečnosti znamením poloklerikálního statusu středověkých králů (a jako takové bylo součástí *ordo coronationis* Karla IV.), ale utrakvisty to přesvědčilo, že Jiří se přidržuje jejich zásad. Jedině oba uherští biskupové věděli, že Jiří v opatrně formulované sou-

kromé přísaze zároveň slíbil, že bude oddaným synem papeže. Celá léta se Jiřího vyslanci snažili získat podporu papeže Pia II., který jako Aeneas Sylvius Piccolomini býval sekretářem Fridricha III. a politiku ve střední Evropě znal lépe než kterýkoli z jeho předchůdců. Dokud Fridrich III. potřeboval podporu Jiřího proti svým nepřítelům uvnitř habsburského rodu a Pius II. doufal, že získá Čechy, Uhry a Rakousko pro svou hýčkanou ideu celoevropské křížové výpravy, nevypadal Jiřího případ beznadějně. Ale nakonec jeho nepřátelé získali převahu. Papež dal zcela jasně najevo, že nemůže být řečí o smíření, dokud se Češi nevzdají svého požadavku přijímání pod obojí pro laiky, což v té době představovalo zároveň nejdůležitější symbol české nezávislosti. Ve svém posledním roce, o něco dřív, než se jeho pohasinající oči staly svědkem zhroutení plánů na křížovou výpravu, Pius slavnostně odvolal kompaktáta, jež byla dohodnuta mezi Čechy, basilejským koncilem a Zikmundem v roce 1436. Jeho nástupce Pavel II. v roce 1466 odsoudil Jiřího jako „syna zatracení“, prohlásil, že má být zbaven trůnu a majetku a vyhlásil proti němu křížovou výpravu. Papež zjistil, že je obtížné přimět některého vládce k tomu, aby jeho rozsudek vykonal, dokud se toho v roce 1468 neujal uherský král Matyáš Korvín, spíše z územní chamtivosti než kvůli lásce k pravé víře. Poslední léta krále Jiřího mýjela ve stínu rozhořčené války. Matyáš uzavřel spojenectví s ligou katolických pánů Čech, vtrhl na Moravu, kde byl prohlášen českým králem, a pak si probojoval cestu do Čech. Jiří úderu mocně vrátil a na oplátku vpadl na Matyášova území, ale ve chvíli, kdy se zdálo, že zvítězí, v březnu 1471 náhle zemřel. České stavy nepřipřly korunu synovi Jiřího Viktorinovi, nýbrž Vladislavovi (1471–1516), nejstaršímu synovi Kazimíra IV., v naději, že zajistí polskou pomoc proti Matyášovi, nebude usilovat o zničení husitské církve a bude povolným nástrojem v rukou pozemkových vlastníků. V tom posledním ohledu byly velmi spokojené, neboť český král Vladislav byl vzorem *roi fainéant*¹ pozdního středověku.

„Nová monarchie“ Matyáše Korvína v Uhrách (1458–1490)

Historie Uher ve druhé polovině 15. století je paralelou k historii Čech: mistrná vláda domácího monarchy následovaná vládou baronských frakcí za loutkového krále. Uherské království za Matyáše Hunyadiho, nazývaného v dobovém humanistickém žargonu „Corvinus“ (podle havrana v rodovém znaku), dosáhlo vrcholu moci a mezinárodního postavení, které překonalo pozice českého krále Jiřího.

¹ Zahálčivého krále, franc. (Pozn. překl.)

Když Ladislav V. zemřel, byl Matyáš v Praze, kam ho král vzal jako rukojmí, aby odradil Hunyadiho stranu v Uhrách od vzpoury. Budínskou volbu zorganizovala jeho matka a jeho strýc Mihály Szilágyi, který dorazil na sněm s tisíci hunyadiovskými družiníky a obsadil rozsáhlé oblasti země. Rivalští baroni s volbou souhlasili za předpokladu, že Matyáš zachová spojenectví s klanem Garaiů, a Szilágyi to jako regent zaručil. Masy nižší šlechty uvítaly syna hrdiny od Bělehradu – a bratra „zrádně popraveného“ Lászla Hunyadiho – s velkým nadšením. Osmnáctiletý král se vrátil z Prahy zasnoubený s dcerou Jiřího z Poděbrad s vojenským doprovodem, který mu poskytl jeho budoucí tchán, ale dohodu, kterou jeho rodina uzavřela, dodržet nehodlal. Téměř okamžitě se zbavil Szilágyiho a s pomocí dlouholetého rádce svého otce Jánose (Johannese) Vitěze ze Zredna, zkušeného a vzdělaného biskupa (brzy se měl stát uherským primasem), začal reorganizovat ústřední vládu. Jeho prvním úkolem však bylo uzavřít mír s Fridrichem III., jenž nejenže držel korunovační klenoty a tím bránil Matyášově korunovaci, ale v roce 1459 byl „zvolen“ uherským králem klikou Garaiovců, kteří se nezávislou vládou mladého krále cítili podvedeni. Léta vyjednávání, válečné hrozby a nakonec 80 000 florinů pohnulo v roce 1463 Fridricha k tomu, aby přistoupil na kompromis: „adoptoval“ Matyáše jako svého syna, podržel si titul uherského krále a získal právo zdědit trůn, pokud by Matyáš zemřel bez dědice. Král Matyáš teď mohl být korunován a rovněž mohl doufat, že s císařovou spoluprací dosáhne vyššího postavení pro svůj rod.

Zatímco se diplomaté dohadovali ve Vídeňském Novém Městě, Matyáš navázal na tradici svého otce a vedl několik úspěšných tažení proti Turkům, kterými zabezpečil hranice a dokonce kombinací síly a jednání získal nová území v Bosně. Od svého otce se rovněž naučil, že obrana země vyžaduje spolehlivější základnu než zastaralou šlechtickou hotovost rozšířenou o příležitostně najímané žoldnéře. Aby tuto situaci napravil a posílil moc monarchie, zrušil řadu vyjmutí z placení daní, zavedl nové druhy zvláštních daní a s pomocí zdravé finanční správy začal budovat žoldněřskou armádu.

Jenže zdroje země mohly v nejlepším případě financovat udržování rozsáhlých pohraničních opevnění. Matyáš od počátku trval na tom, že jeho cílem je odrazit osmanské Turky s tím, že ke splnění tohoto úkolu potřebuje dodatečné zdroje. Žoldněřské oddíly, později nazývané Černé vojsko, se staly jeho hlavním nástrojem při rozšiřování uherského teritoria na sever a na západ, údajně kvůli vytvoření základny pro významný útok na jihu. Matyášovi vojevůdci kombinovali námezdnou těžkou kavalérii, pěchotu a válečné vozy husitského typu s královskou banderíí a lehkou jízdou poskytovanou z hrabství a banátů a svých největších vítězství dosáhli použitím tradiční uherské taktiky bleskových útoků a ústupů. Právě tak jako byli osmanské nepravidelné jednotky a sipahiové zvyklí pustošit Sedmihradsko, Chorvat-

sko a Uhry rychlými nájezdy kvůli kořisti a ničení, jednotky jižní obrany pod vedením svého legendárního vojevůdce prostého původu Pála Kinisziho je neustále oplácelo formou loupeživých vpádů hluboko do území držených Osmany.

Avšak nejvýznamnějších úspěchů bylo dosaženo ve Slezsku, Polsku a Rakousku. S argumentem, že nemůže bojovat proti Turkům, pokud má v týle „kacířského“ krále Jiřího (s nímž Matyáš přerušil styky po smrti své první manželky v roce 1464), se Matyáš nabídl, že s požehnáním Říma povede křížovou výpravu proti Čechům. I když katoličtí páni Matyáše uvítali, válka proti Čechům nepřinesla rychlé výsledky. Navzdory protiosmanské rétorice jižní fronta utrpěla kvůli vázanosti vojska na severu. S poukazem na tyto neúspěchy, ale ve skutečnosti z obav nad rostoucí mocí Matyášových nových rádců pozvednutých z měšťanských a zemanských rodin, vypuklo v Uhrách několik povstání šlechty. V roce 1470 se proti němu obrátili jeho nejstarší stoupenec a vedení arcibiskupem Vítězem nabídl korunu Kazimírovi, nejmladšímu z jagellonských princů (který se později stal sv. Kazimírem). Poláci vstoupili do Uher a dostalo se jim značné podpory, jenže Matyáš se rychle vrátil z Čech a povstání rozdrtil vyjednáváním i silou. Mír s Jagellonci byl brzy obnoven a revolta dosáhla pouze opaku svých snah. Král posílil své spojení s nižší šlechtou a pravidelně ji povolával na sněmy, kde mu ochotně schvalovala „zvláštní daně“ výměnou za rozšíření privilegií a nová omezení uvalená na závislé rolníky. Biskupské stolce byly stále častěji obsazovány královými cizími rádci z Itálie nebo ze Slezska. Po smrti krále Jiřího se válečné štěstí v českém tažení obrátilo ve prospěch Matyáše. Nový král Vladislav se zdaloka nemohl spoléhat na podobnou loajalitu jako jeho předchůdce a země byla vyčerpaná desítkami let válek. V olomouckém míru (1478) se oba králové podělili o země sv. Václava: Matyáš získal Moravu, Slezsko a Lužici, Vladislav si podržel vlastní Čechy a oba se titulovali *rex Bohemiae*.

Matyáš horlivě usiloval upevnit svou pověst „nového monarchy“ v renesančním stylu a zahájil program šíření kultury, jemuž mohl konkurovat jedině o století dřív Karel IV. nebo snad někteří z Matyášových italských současníků. Humanistické učení již dříve zapustilo kořeny u dvorů vzdělaných prelátů, ale teď se stal jeho největším patronem král. Ze svých zvýšených příjmů mohl podporovat výstavbu a výzdobu nádherných paláců a opisování přepychově iluminovaných kodexů pro *Biblioteca Corviniana*. Zvláště po králově sňatku s Beatricí, dcerou neapolského krále Ferdinanda, v roce 1477, se budínský dvůr stal pravidelnou zastávkou putujících humanistů a král a jeho přátelé (Vítěz, Janus Pannonius) prosluli v Itálii jako patroni autorů a iluminátorů. Většina knih a staveb vzala za své ve staletích osmanské okupace, ale to, co se dochovalo, naznačuje působivý rozkvět nejpokročilejších stylů století u Matyášova dvora.

Příměří se sultánem bylo čas od času prodlužováno, ale i v letech drobných srážek se jazýček vojenské rovnováhy pomalu přesunoval na stranu Osmanské říše. Kolem roku 1475 byly obnoveny turecké vpády do Chorvatska a dokonce i do Štýrska a Korutan. Uhři v odvetu dobyli Šabac, nově vybudovanou osmanskou pevnost blízko Bělehradu, ale Matyáš byl stále v prvé řadě vázán svými západními plány a v roce 1477 se obrátil proti Rakousku. Nově získané uherské předsunuté postavení jižně od Sávy bylo během několika let ztraceno, ale během následujících deseti let Matyášova vojska ve spojení se salcburským arcibiskupem obsadila většinu Štýrska. V roce 1485 byla obležena a dobyta Vídeň a o dva roky později byly celé Dolní Rakousy v uherských rukou. Matyáš nyní vládl opravdovému impériu, které bylo schopné financovat jak renesanční dvůr, tak téměř třicetitisícovou armádu, větší než kterákoli jiná bojová síla té doby s výjimkou sultána. Tažení na Balkán by bylo mohlo přinést slibné výsledky, poněvadž Osmanskou říší otrásaly boje o nástupnictví a podrobený balkánský lid byl připraven povstat na podporu osvoboditele. Jenže Matyáš se v obavách o budoucnost svých zisků především zabýval přípravou následnictví svého nemanželského syna Jánose Korvína. Plánoval pro něj sňatek s Biankou z rodu Sforzů a zavazoval si uherské pány, aby ho podpořili na sněmu. Uprostřed všech těch plánů, na vrcholu svého vítězného tažení, Matyáš, teprve padesátiletý, zemřel ve Vídni.

Zatímco bilance Matyášovy zahraniční politiky je stále předmětem diskuse, jeho vládní reformy směřují k upevnění silné monarchie připomínající králování jeho anjouovských předchůdců. Rozsáhlá finanční a soudní legislativa obsahovala opatření, která by mohla vést ke spravedlivějšímu zdanění a řízení justice, než jakému šlechtici dávající přednost vlastním zájmům, jenže moc rodů pozemkových vlastníků byla příliš silně zakořeněná, než aby ji mohla omezit hrstka nearistokratických královských úředníků nebo soubor zákonů. Zhroucení Matyášovy „nové monarchie“ během několika měsíců po jeho smrti ukázalo slabost celé konstrukce. Přesto se na jeho panování brzy začalo vzpomínat jako na „zlatý věk“ rovnosti a spravedlnosti v kontrastu k bezuzdné vládě šlechty koncem patnáctého a na počátku šestnáctého století.

Kazimír IV. Polský: monarchická reakce a teritoriální zisky (1447–1492)

Když polští páni konečně vzali na vědomí zprávu o smrti mladého Vladislava a vyjednali kompromis s jeho bratrem, který byl od roku 1440 velkoknížetem litevským, byl tento mladší Jagellův syn korunován králem jako Kazimír IV. Litva však měla být s polskými zeměmi pouze v personální unii a v Polsku se

Kazimír nehodlal podrobit kontrole drobné šlechty ani snížit význam svého velkoknížectví.

Hlavní událostí během Kazimírova panování bylo připojení Pomořanska k Polsku. Tuto významnou oblast nepřivedly pod polskou kontrolu ani bitvy ani agresivní diplomacie, nýbrž povstání pobřežních měst (Gdaňska, Elbingu) a pruské šlechty pod vedením Hanse von Boysena. Stavvy vytvořily „Pruskou ligu“ a v roce 1454 nabídly zemi Kazimírovi. Počítaly s tím, že získají v rámci Polska postavení, jaké by jim řád německých rytířů nikdy neposkytl. Král pro ně vskutku vydal chartu svobod a začlenil celé Prusko do Polska. Řád se však s touto ztrátou nehodlal smířit; Kazimírovi a Prusům byla vnuce na válka. Polská šlechta využila královy potřeby vojska k získání nových výhod: charta z Nieszawy (1454) nižší šlechtě (*iuniores*, polsky: *szlachta*) přislíbila, že nebudou vydány žádné zákony a především, že nebudou vypisovány žádné královské daně bez souhlasu místních sněmů, a rovněž jí zaručila menší zastoupení v královské radě. V opotřebovací válce – v níž bojovali hlavně žoldnéri placení městy – byli nakonec němečtí rytíři přinuceni vzdát se velké části svého území, jež se stalo součástí polského království pod názvem „královské Prusko“. Velmistr řádu v toruňském míru (1466) akceptoval krále jako svého vládce. Jen několik z jeho nástupců toto podřízení potvrdilo a řádu se brzy podařilo z této formální dohody vymanit.

Nižší šlechta, spokojená s chartou z Nieszawy, poskytla Kazimírovi dostatečnou podporu k omezení vlivu magnátů a především Olešnického na jeho vládu. Za dlouhá desetiletí své vlády posílil král královskou správu, rozšířil polskou suverenitu nad několika slezskými vévodstvími a díky vyměření knížecích rodů přičlenil ke své koruně značnou část Mazovska. Jeho dynastická politika byla celkem vzato rovněž úspěšná: sňatkem s Alžbětou Habsburskou (sestrou Ladislava Pohrobka) vznesl nárok na Uhry a Čechy a jeho nejstarší syn Vladislav se nakonec stal králem obou zemí jako Vladislav II. (Ulászló II.). V Polsku nebylo nástupnictví druhého syna, Jana Albrechta, nikdy vážně zpochybněno; Alexandr nastoupil podle dědického zpráva v Litvě a Fridrich se stal biskupem a nakonec hnězdenským arcibiskupem a kardinálem. Když v roce 1484 předčasně zemřel nejmladší princ Kazimír, dynastie dostala svého vlastního svatého (kanonizován v roce 1602). Řada dcer krále Kazimíra se provdala za polská a německá knížata a tím vznikla síť rodinných spojení, již mohla s těžší konkurovat kterákoli tehdejší dynastie.

Avšak jako vládce Litvy nepřipsal Kazimír na svůj účet žádné zisky. Po uzavření míru s Moskvou zůstala pro expanzi obou mocností otevřená rozlehlá oblast vlivu a byli to ruští vládcové, kteří získali nová území v zemi „nikoho“. Za panování Ivana III. Moskva postupně anektovala řadu knížectví dříve držných Litvou a Kazimír se nezmohl na nic víc než přijímat na svém dvoře

uprchlá knížata a plánovat protipatření. Války na přelomu století ukázaly, že moskevská velkoknížata se v oblasti chopila iniciativy. Zároveň jak Polsko, tak Litva, a v ještě větší míře polský vazal Štěpán Moldavský stáli proti hrozbě, již jejich jižní sousedé čelili už celé století: osmanským Turkům. Poněvadž polské šlechtické vojsko se shromažďovalo jen pomalu a sotva mohlo stačit na turecké síly, nedosáhlo větších úspěchů při pokusech zastavit turecký postup. „Křížová výprava“ zaznamenala několik vítězství nad krymskými Tatary, ale v roce 1489 skončila uzavřením míru se sultánem. Kníže Štěpán, který se nemohl spoléhat na polskou – nebo uherskou – ochranu, se odtrhl a brzy nato se podrobil osmanské suverenitě. Neúspěšná válka proti Turkům v roce 1497 se celá staletí připomínala rčením: „Za Jana Albrechta – *szlachta* zemřela.“

Vítězství šlechtických republik

Řada trendů probíraných na předchozích stánkách vyvrcholila koncem 15. století – především ty negativní, které v následujících staletích učinily z této oblasti jakousi opožděnou část Evropy. „Vzestup“ východní střední Evropy ve 14. století byl způsoben hospodářskou konjunkturou v oblasti a podepřen silnými osobnostmi u kormidel království. Nicméně do roku 1500 se „jádro“ evropské ekonomiky definitivně přesunulo k atlantickému pobřeží a vykávalo zbytek kontinentu do role hospodářské „periferie“ skládající se z dodavatelů průmyslových surovin a potravin pro rostoucí městskou populaci. Přednostní politické a společenské postavení velkých pozemkových vlastníků určovalo způsob, jakým se východní Evropa měla s těmito podmínkami vyrovnat. Vlastníci mohli nutit rolníky platit feudální dávky a vykonávat neplacenou práci na statcích, aby se mohli stát vývozci přebytků. Slabí monarchové nebyli schopni zasáhnout a politické vítězství šlechty nad ústřední autoritou rovněž znamenalo porážku rolníků, kteří předtím byli na cestě k tomu, aby se stali nájemci půdy.

Ačkoliv se zdálo, že dynastické sny Přemyslovců, Lucemburků, Anjouovců a Habsburků byly koncem 15. století realizovány Jagellonci, nevzniklo ve východní střední Evropě žádné „impérium“. Královští bratři nikdy nejednali ve shodě; naopak, konkurovali si navzájem v boji o uprázdněné trůny a o nadvládu v oblasti mezi Karpatami a Černým mořem.

Zdálo se, že Polsko je ze všech tří království nejšťastnější, neboť Jan Albrecht (1492–1501) byl schopný vladař. Jak jeho vláda, tak vláda jeho bratra Alexandra v Litvě začaly jako vláda velmožů. Alexandr poskytl „pánům rádcům“ dalekosáhlá práva a vojvoda vilenský (první z mocného rodu Radziwiłłů) získal téměř úplnou autonomii při obsazování úřadů svými lidmi.

V Polsku v obvyklé tahanici o moc mezi šlechtickými frakcemi následovala po krátkém režimu magnátů (senát) reakce nižší šlechty. Nakonec byl v roce 1493 zaveden systém, který měl vydržet dvě stě let: Jan Albrecht žádal o mimořádnou daň zprvu od mnoha místních sněmů, poté od jejich delegátů u dvou provinčních sněmů (pro Velkopolsko a Malopolsko) a nakonec rokoval se zástupci šlechty v národním sněmu (*sejmu*) v Piotrkówě. Sněm se skládal ze dvou komor – senátu a sněmovny zástupců. Klér reprezentovali pouze ti biskupové, kteří patřili ke královské radě, a tudíž k senátu. Města, s výjimkou Krakova, byla zvána jen vzácně a ještě vzácněji se na sněm dostavovala. Na druhém národním sněmu v roce 1495, byla králova role výslovně zredukována na předsednictví senátu a vykonávání vůle sněmu. Na též shromáždění byl zakázán volný pohyb rolníků. V reakci na další pokus oligarchie o uchopení moci zaručil v roce 1505 zákon známý jako *Nihil novi* („nic nového“) nižší šlechtě výhradní právo zavádět všechno, co bylo považováno za „nový zákon“, a tím připravil scénu pro vládu *szlachty*. Polská „šlechtická republika“, která se vyvinula později než ostatní, se měla těšit dlouhému zlatému podzimu. Jí zvoleným králům se dvě staletí dařilo vyvažovat oligarchický partikularismus spojenectvím se *szlachtou*.

O osudu Čech a Uher bylo rozhodnuto, když v roce 1471 zemřel Jiří z Poděbrad a v roce 1490 Matyáš Korvín. Vysoká šlechta obou zemí si definitivně a úspěšně zajistila suverenitu, když zvolila králem Vladislava. Historie ho zná pod přezdívkou *rex bene* („král dobře“) kvůli jeho typické odpovědi *dobrze* na všechno, co se mu navrhlo. V průběhu jeho dlouhého panování v Čechách (1471–1516) ztratila země poslední zbytky svého významu v evropských záležitostech a formálně se utvrdila vláda stavů.

Při králových dlouhých pobýtech v Uhrách se česká vyšší i nižší šlechta přely o svůj podíl na vládě království. Později se spojily proti třetímu městskému stavu a formulovaly svou společnou pozici ve zřízení zemském z roku 1500 (někdy nazývaném Vladislavské zřízení). Toto uzákonění zvykového práva zřídilo dvě komory, jednu pro velmože, druhou pro rytíře, a odsunulo města do pouhé poradní role „v záležitostech, jež se jich dotýkají“. Česká města však byla stále vlivnější než polská či uherská a o několik let později si zajistila na sněmu větší slovo. Skutečná moc se však přesunula do rukou několika velmožů. Právě tak jako v Polsku začaly šlechtické stavy omezovat vzestup rolnictva: v roce 1487 bylo zrušeno jejich právo změnit pána nebo město a v roce 1498 byli připoutáni k půdě. Rozvoj „národní“ kultury, který nasadil takové tempo v polovině 15. století, nebyl úplně v souladu s politickým úpadkem. V Praze se dál stavěly renesanční paláce, na mnoha hradech se scházely kroužky humanistů a český jazyk rovněž získával půdu jako jazyk úřední. Od roku 1480 nebyly zemské desky oblastních sněmů vedeny v latině a Zřízení zemské z roku 1500 bylo nejprve rozšířeno v češtině.

Když zemřel král Matyáš, zvolily uherské stavy českého krále Vladislava vědomě jako krále, „jehož dokážou udržet na uzdě“. Slíbil zrušit všechny Matyášovy inovace, a i když nebylo změněno úplně všechno, instituce sloužily více zájmům magnátů než zájmům koruny. Samozřejmě bylo třeba uspokojit nebo vypudit uchazeče o trůn – Matyášova syna, královu vdovu Beatrici, Maxmiliána Habsburského a Vladislavova mladšího bratra Jana Albrechta (který v té době ještě nebyl polským králem). Trvalo tři roky, než Vladislavova vláda, či spíše vláda velmožů, kteří ho učinili králem, byla zajištěna. Finanční stav země byl katastrofální; Matyáš vyždímal rezervy země do poslední kapky a to se nyní vymstilo. Pověstné Černé vojsko, které celé roky nedostávalo žold a vyplácelo si ho samo v podobě drancování vesnic a kostelů, muselo být rozpuštěno.

V posledních letech století se nižší šlechta objevovala *en masse* na bouřlivých výročních sněmech, které se podobaly ozbrojeným sněmům v dřívější polské historii. Schwálila bezpočet zákonů o reformách a obraně, jenže nebyla ochotna na jejich prosazení přinést žádné oběti. Zpustošení jihu dále zredukovala příjmy země a rétorika šlechty o „národní velikosti“ byla chabou náhražkou vojska. Uherští šlechtici byli zajedno se svými druhy v sousedních zemích, neboť v devadesátých letech začali omezovat vzestup a drobné svobody „zemědělských měst“ a zvyšovat pracovní povinnosti svých rolníků. Poddaní dospívali k závěru, že šlechta není schopna či ochotna je chránit před neustále se stupňujícími osmanskými nájezdy, a učinili ji terčem „křížové výpravy“, v níž se tisíce rolníků obrátily proti svým pánům. Největší selské povstání ve středověké východní střední Evropě v roce 1514 pod vedením sikulského zemana Jiřího Dóži podnítilo uzákonění „věčného poddanství“ pro uherské sedláky. V následujícím století se tento zákon stal sociální realitou. Země, rozervaná občanskými nepokoji, s vyčerpanou pokladnou, se postupně stávala kořistí tureckých výbojů. Panování Vladislava-Ulászla II. je z dobrých důvodů považováno za počátek konce středověkých Uher. Ten byl zpečetěn smrtí jeho syna Ludvíka II., uherského a českého krále (toho jména I.), v bitvě u Moháče (1526), jež zanechala většinu Uher v osmanských rukou a jejich zbytek rozdělený mezi Habsburky (kteří se teď stali českými králi) a polonezávislým sedmihradským knížectvím.

Rejstřík

- Aberdeen 306
Abovci 192
Abruzzo 26, 37
Acuto, G. 166
Adolf z Nassau 56
Adrianopol (Edirne) 229, 237
Afrika 31, 338, 357n
    severní 38, 142, 334, 352
Agricola, Rudolf 326
Aix en Provence 308
Akko 182
Akvinský viz Tomáš Akvinský
Akvitánie 33, 97, 121, 142n
Albánie 29
Albany, vévoda z 129
Albergati, kardinál 266
Alberico da Barbiano 166
Albert Achilles 180
Albert Saský 311
Alberti 311, 318, 321
Albertiové 159
Albi 77
Albizziové 158n; Rinaldo 159
Albornoz, G. 161n
Albrecht Bavorský 215
Albrecht Habsburský 193
Albrecht II. Habsburský 173n, 214–216,
    271, 291
Albrecht Meklenburský, švédský král 186
Alençon 135, 150
Alessandria 153
Alexandr de Ville-Dieu 304, 308
Alexandr Jagellonský, polský král 223n
Alexandr V. 260
Alexandr VI., Rodrigo Borgia 267, 313,
    321, 359
Alexandr z Hecku (Hegius) 304
Alexandr, syn Basarabův 194
Alexandrie 335, 340, 352
Alexius Apokaukos 229
Alfons IV., portugalský král 140
Alfons Neapolský 267
Alfons V., aragonský král 138n, 157, 163n,
    166, 168, 291, 319
Alfons V., portugalský král 140
Alfons X., kastilský král 34, 315
Alfons XI., kastilský král 139
Algirdas 197, 203, 243
Aljubarotta 109, 140, 144
Alpy 18, 62, 137, 151n, 177, 202, 322, 332
Alsasko 30, 181
Altaj 30
Álvaro de Luna 139, 141
Alžběta Bosenská 204
Alžběta Habsburská 223
Alžběta, uherská královna 200, 214n
Amadeus VI. 155
Amadeus VII. 155
Amadeus VIII. 155
Amerika 12, 359
    jižní 142
    střední 142
Amiens 143
Amsterdam 352
Anatolie 216
Ancona 161
Andalusie 46
Andronikos II. 228–230, 232
Andronikos III. 229, 232
Anghiari 167
Anglie *passim*
Angoulême 97
Anjou 33, 148
Anjouovci 151, 162–164, 166n, 170, 188n,
    192, 198, 202n, 210, 212, 222, 224
Ankara 237
Anna Česká, anglická královna 206
Anna Francouzská 136
Anna, vévodkyně bretaňská 136
Antequera viz Ferdinand I., aragonský král
Antonín Florentský, sv. 77
Antonios 231
Antverpy 136, 324, 352
Apeniny 26, 151

- Appenzell 119
 Aragonci 164, 167
 Aragonie 22, 66, 69, 94, 108n, 110, 121,
 137–141, 166, 178, 316
 Arezzo 307, 317
 Argea 194
 Aristotelés 79n, 308, 310n
 Armagh 83
 Armagnac 92
 Armagnakové 133, 135
 Arno 157
 Arnošt z Pardubic 201
 Arpádovci 190, 218
 Arras 133n, 146
 Aschaffenburg 271
 Asie 25n, 28, 30, 357
 Askánci 203
 Assisi 166
 Asti 153
 Atény 229
 Atholl, hrabě z 129
 Attendolo, M. 167
 Augsburg 17, 75, 117, 180, 326, 330, 346n
 Augustin, sv. 79
 Auxerre 70, 134
 Averroes 308, 310
 Avicenna 308
 Avignon 81, 152, 160n, 164, 171, 247, 252,
 257–260, 323, 330, 339, 342
 Ávila 140
 Azincourt 70, 144
 Azory 358n
 Azovské moře 335, 352
- Baconthrop, J. 61
 Bak, J. M. 14
 Balbi, Giovanni 308
 Baleárské ostrovy 137
 Balkán 29, 193, 199, 200, 212, 216n, 222,
 335, 337, 340
 Ball, J. 44
 Balliol, E. 130
 Baltské moře 26–28, 30, 118, 191, 333
 Bamberk 176
 Barbo 56
 Barcelona 78, 109, 117, 137n, 330, 344
 Bardí, O. 75
 Bari 55
 Barlaam 233
 Barraclough, G. 178, 180
 Basarab 194
- Basilej 20, 81, 119, 155, 172, 264–266, 271,
 332, 346
 Basin, T. 19
 Bavorsko 176, 178n, 181, 201, 209, 333
 Bayezid I. 237
 Bayezid II. 238
 Beatrice Neapolská 221, 226
 Beatrice Portugalská 140
 Beaufortové 127; Henry 56, 127, 209
 Bedford 127, 147
 Bejrút 352
 Bělehrad 212, 217, 220, 222, 242
 Belgie 25, 27
 Bellaguet, L. F. 16
 Bělorusko 30
 Belrán de la Cueva 140
 Benátky 23, 28, 33, 38, 74, 116n, 152,
 155–157, 165, 167n, 191, 199n, 203, 212,
 319, 324n, 329nn, 335nn, 339n, 342nn,
 346, 349, 352, 357
 Benátsko 27
 Benedikt VIII., Pedro de Luna 258
 Benedikt XII. 247, 250–252, 255, 283, 288,
 290, 299
 Benedikt XIII. 259–262
 Benedikt XIV. 259
 Bentivogliové 161; Giovanni 167
 Berg 177
 Bergamo 153
 Bergen 185, 331, 337, 344, 352
 Bergen-op-Zoom 352
 Berkeleyové 74
 Bern 119
 Bernard de Gui 299
 Bernardin Sienský, sv. 61, 288–290, 292
 Bernardino Ochino, generál kapucínů 290
 Bernardino Tomitano da Feltre 343
 Berners, J. B. 147
 Berry 96
 Bertrand du Guesclin 41, 132, 143, 147
 Berwick upon Tweed 129, 129, 143
 Betts, R. 11, 14
 Béziers 77
 Biondo, F. 18, 166n
 Biskajský záliv 28
 Bismarck, O. von 169
 Black, A. 81
 Blagden, C. 11
 Blanka I., navarrská královna 139
 Blízký Východ 40, 65, 156
 Bloch, M. 13

- Bobbio 153
 Boccaccio, G. 23, 303, 314, 316, 317, 326, 357
 Boëthius 308, 315
 Bogdan 195
 Boiardo, Matteo 316
 Bojador (mys) 358
 Bolingbroke, J. 126
 Boloña 110, 153, 161, 166, 168, 188, 306, 307, 312
 Bombaj 40
 Bonifác IX. 254
 Bonifác VIII. 80n, 91, 104, 160, 249
 Bordeaux 38n, 103, 306, 333n, 339, 353
 Boroughbridge 123
 Bosna 193, 200, 220
 Bospor 25, 27
 Bosworth 111, 111
 Botticelli 323
 Bourges 103, 134, 270, 346
 Bourgneuf 331, 336, 352
 Boyle, L. 20
 Brabantsko 134, 181, 338, 352
 Bracciolini, Poggio 318
 Branca, V. 23
 Brandini, C. 159
 Braniborsko 46, 171, 177, 180, 203
 Bratislava viz Pozsony
 Brazílie 359
 Brémy 118, 176
 Brescia 153
 Bretaň 29, 41, 100, 104, 131n, 136, 333
 Brétigny 98n, 132, 143, 147, 166
 Brigita Švédská, sv. 287, 293
 Brinton, Thomas biskup z Rochesteru 292–293
 Bristol 25, 35, 74, 113
 Británie 20
 Britské ostrovy 25, 29, 32, 93
 Brno 176
 Bruce, E. 126
 Bruce, R. 129n
 Bruggy 39, 43, 51, 114, 136, 144, 323, 325, 330n, 338, 343n, 352, 355
 Brunelleschi, Filippo 317, 319
 Bruni, Leonardo 18, 307, 317n, 320
 Brunnen 119
 Brunšvicko-Lünebursko 178
 Brunšvik 305
 Brusel 285
 Brussa 236
 Brześć Kujawski 213
 Budai-Nagy, A. 211
 Budín 198, 200, 204, 210n, 213
 Bulharsko 29, 216
 Burcard 241
 Burckhardt, Jacob 316n
 Burgundsko 24, 40, 58, 72, 96n, 99, 103n, 131, 142, 144n, 149, 154, 173, 323, 339
 Bussone, F. 167
 Butlerové 126
 Butzbach, Johann 307
 Byzanc 27, 359
 Caboch, S. 149
 Caen 306
 Cahors 98, 98
 Cáchy 180, 340
 Calais 99, 127, 143, 143, 146, 345
 Calmette, J. 17
 Caltabellota 151
 Cambrai 134, 134, 181
 Cambridge 306, 307
 Câmpulung 195
 Candia (Kréta) 331
 Canterbury 77, 107, 340
 Capistrano, G. 61, 217, 242, 287, 290, 292
 Capreole, Jean 309
 Caracciolo, G. 163
 Careggi 322
 Carmagnola viz Bussone, F.
 Carrara, rod 153
 Carstev, F. L. 178
 Cařihrad viz Konstantinopol
 Caspe 139
 Cassel 43
 Castillon 127, 146
 Castrani, C. 158
 Catalina 139, 144
 Cato, A. 84
 Celestýn V. 289
 Celjští 217; Ulrich 217
 Celtis, Konrád 326
 Centrální masiv 331
 Cerdagne 136
 Cesarini, kardinál 209, 216n, 242, 264–265, 298
 Ceuta 358
 Ceveny 62
 Cicero 318
 Cîteaux 54
 Clarence, vévodové z 75, 97, 126

- Clarena, Angelo 289
 Cluny 54, 251
 Coeur, Jacques 346
 Cogolludo 68
 Cola di Rienzo 162, 165
 Colleoni, B. 167
 Colonnové 162
 Coma 153
 Commynes, P. 17, 19, 83–85, 87, 104, 112, 148
 Conflans 135
 Constanza Kastilská 139n, 144
 Cornwall 29, 37, 97, 122, 137, 338
 Cosimo de Medici 322, 341
 Cotswolds 46
 Coventry 92
 Crema 153
 Cremona 153
 Cromwell, R. de 68, 124
 Curych 35, 75, 119, 181, 332
 Czerwiński 214

 Čáslav 209
 Čechy 25–27, 30, 47, 53, 135, 170, 172, 174–176, 189, 191, 194–197, 200n, 203, 205–207, 209–211, 213–219, 221, 223, 225, 323, 335, 337
 Černé moře 28, 30, 76, 200, 224, 329, 334n, 337, 352
 Černý princ viz Eduard, Černý princ
 Červená Rus 197n, 214
 Čína 324, 335, 358, 360

 d'Albret 76
 da Gama, Vasco 358
 da Montone, B. 167
 da Pistoia, C. 85
 da Sassoferato, B. 85
 Dalmácie 28, 204, 211n, 337
 Dandolo 56
 Dánsko 182, 184–187, 316
 Dante 31, 82, 152, 159, 164n, 303, 314, 318
 Danzig viz Gdaňsk
 Dauphiné 103n, 170, 181
 David II. 108, 129, 129*, 143
 de Beaumont, L. 56
 de la Pole, Michael 68
 de la Pole, Reginald 346
 de la Pole, Richard 346
 de la Pole, William 127, 127
 de Roover, R. 342, 347

 de Segovia, J. 81
 de Torguemada, J. viz de Turrecremata, J.
 de Tudeschis, N. 81
 de Turrecremata, J. 81
 de Valous, M. G. 62
 De Vooght, Paul 296
 de' Medici 160; Cosimo 158–160, 168; Giuliano 168; Lorenzo 160, 168; Piero 160
 degli Ubaldi, U. 85
 della Marca, G. 61, 211, 290
 Della Robbia, Luca 319
 della Scala, rod 153
 della Torre, rod 153
 Des Pres, Josquin 324
 Despenser, biskup 240
 Despenser, Hugh 122n
 Deventer 304, 312
 Diaz Bartolomeo 358
 Dietrich z Isenburgu 56
 Dijon 103, 134, 134*
 Dimitrij Donský 244
 Dimitrij Šemjak 244
 Dinant 348
 Diviš (převor z Roermondu) 309
 Dněpr 26
 Dněstr 195
 Dolní Lotrinsko 134
 Dolní Rakousy 222
 Dolomity 37
 Domažlice 209, 298
 Domenico de Domenichi 284
 Dominici, G. 21
 Donald, Pán ostrovů 129
 Donatello 319, 323
 Donatus 304, 308
 Dortmund 180
 Douglasové 129n
 Dracula 211
 Drago 195
 Dragutinové 193
 Du Guesclin, B. 139
 Duarte, portugalský král 140
 Dubois, Pierre 240
 Dubrovník viz Ragusa
 Duby, G. 41
 Dufay, Guillaume 324
 Dunaj 25, 29, 194; dolní 193n, 212, 216; horní 27
 Dunbar, William 315
 Dunois, J. de 135

- Duns Scotus 310
 Dunstable, John 324
 Dupont-Ferrier, G. 105
 Dürer, Albrecht 325
 Durham 56, 91
 Durville, G. 17
 Durynsko 176, 209
 Dušan, Štěpán 230
- East Midlands 40
 Eckhart 285, 309
 Edinburgh 12, 14, 150
 Eduard I. 32–34, 81, 88, 90, 93, 104n, 121n,
 130, 143, 146
 Eduard II. 89, 106, 121–123, 125, 129n
 Eduard III. 41, 67, 72, 97, 105n, 121,
 123–126, 130n, 142n, 145–148, 170, 196,
 341, 345
 Eduard IV. 111n, 111, 120, 128, 146, 149,
 330
 Eduard V. 111, 128n
 Eduard, Černý princ 41, 69, 97, 125, 139,
 143, 147
 Egejské moře 28n, 335
 Egypt 336
 Eiximenis, F. 81
 El Greco, Dominik Theotokopulos
 235–236
 Elbing 223
 Eleonora Kastilská 138
 Eliška Přemyslovna 143*, 195
 Emery, R. W. 62
 Emilie 151, 160
 Engelbrekt Engelbretsson 185
 Enguerrand de Monstrelet 17
 Enrique de Trastámara 138n, 143
 Enrique III., kastilský král 139
 Enrique IV., kastilský král 140
 Erasmus Rotterdamský 304, 310
 Erik Pomořanský 186n
 Essex 43
 Esslingen 179, 325
 Este, rod 153, 161; Borso 165
 Estonsko 30, 182, 337
 Étienne, R. 308
 Everhard z Béthunu 308
 Evžen IV. 146, 162, 167, 216, 264–265, 267,
 269–272, 274
 Extremadura 46
- Fabyan, R. 18
 Falc 176n
 Falsterbo 337
 Fastolf, J. 148
 Fawtier, R. 99*
 Febvre, L. 13
 Felix V., Amadeus Savojský 242, 265, 271
 Ferdinand I. Aragonský 139, 141, 291, 300,
 302
 Ferdinand I., neapolský král 138n, 164, 166,
 168, 221
 Ferdinand I., portugalský král 140
 Ferdinand II. Aragonský 110–112, 138,
 140–142, 150, 168
 Ferdinand Kastilský viz Ferdinand I.
 Aragonský
 Ferdinand Neapolský 319
 Ferdinand z Antequery viz Ferdinand I.
 Aragonský
 Ferrante viz Ferdinand I., neapolský král
 Ferrara 153, 156, 161, 167, 265–266, 316,
 319n, 324
 Ficino, Marsilio 312, 322
 Figgis, J. N. 87
 Filip Dobrý viz Filip III., burgundský vévoda
 Filip II., burgundský vévoda 96, 144
 Filip III., burgundský vévoda 72, 132–135,
 134*, 135*, 144–146
 Filip III., francouzský král 96
 Filip IV., francouzský král 32, 64, 81, 91, 98,
 104, 130, 132, 170, 196
 Filip VI., francouzský král 131, 170
 Filipa z Hainault 125
 Filofej, opat 246
 Finke, H. 21
 Finsko 30, 44, 184n
 Finský záliv 182
 Fitzgeraldové 126
 FitzRalph, R. 83
 Flandry (Vlámsko) 24, 27, 41–44, 46, 60,
 78, 92, 104, 113, 116n, 120n, 124, 131n,
 134–136, 143n, 324, 328n, 333n, 335,
 338n, 342, 344, 348, 352
 Flodden 130, 130*
 Florencie 17n, 23, 46, 49, 51, 57, 59, 62,
 73–76, 86, 114n, 117, 152, 154, 157–161,
 165, 167n, 231, 233–234, 257, 266–267,
 273–274, 305, 307, 313, 317nn, 325n, 330,
 333, 335, 338nn, 344, 348, 350, 355nn
 Forbinové Jean 75; Palaméde 75
 Fortescue, J. 83n, 85, 87

- Foscari 56
 Fowler, K. A. 11n
 Fra Angelico 323
 Fra Moriale 166
 Francesco Foscari 155
 Francie *passim*
 Francouzské středohoří 137
 Franche-Comté 181
 Frankfurt n. M. 21
 Franky 177
 František II, vévoda bretaňský 135n
 František z Assisi, sv. 61, 289n, 318
 Freiburg 119
 Fridrich Hohenzollernský 203
 Fridrich I. Habsburský, vévoda 170
 Fridrich II. Štaufský, císař 32, 151, 201
 Fridrich II. Veliký, pruský král 169
 Fridrich III. Habsburský, císař 165, 169,
 173, 175, 215, 217–220, 246, 269, 271
 Fridrich Jagellonský 223
 Fridrich Zbožný, vévoda brunšvický 291
 Frisko 66, 134, 171
 Froissart, J. 16n, 147, 315
 Fugger, Jacob 346
 Fulda 176
- Gabelová, L. C. 23
 Gaida, G. 18
 Galbraith, V. H. 16
 Gallipoli 237, 242
 Garaiové 204, 217, 220
 Garonna 328
 Gaskoňsko 33, 143n, 146n, 327, 335n, 339,
 350n
 Gattilusio, Francesco 230
 Gauguin, R. 19
 Gavestone, P. 122
 Gdaňsk 182, 191, 223, 328, 330, 334, 349
 Gebhardt, B. 176
 Gedimin viz Gediminas
 Gediminas 192, 197, 243–244
 Gelders 181
 Gent 43, 74, 115n, 132, 136, 144, 338
 Gentile, kardinál 192
 Georgios, Gennadios Scholarios 233–234
 Gerson, Jean 87, 288, 295, 311nn
 Ghiberti, L. 24, 319
 Giotto di Bondone 24, 317, 323
 Giustiniani, Giovanni 231
 Givry 40n
 Glarus 119
- Godfrey z Harcourtu 131
 Godstow 61
 Gonzagové 153, 165, 167, 319
 Gonzalo de Berceo 315
 Goodman A. 14
 Gorica 153
 Gothard, sv., průmysk 119
 Gotland 185
 Gower, John 315
 Gragg, A. 23
 Granada 76, 94, 109, 139, 142, 273, 352
 Gratianus 308
 Gray, H. L. 71
 Gray, William, biskup z Ely 326
 Grenoble 103
 Grey, lady 128
 Grónsko 40
 Groote, Geert 285
 Grosmont, H. 97
 Grunwald-Tannenberg 182, 212, 214
 Guarino da Verona 319n
 Guarnieri di Urslingen 166
 Guicciardini, F. 18n, 159
 Guienne 103, 127, 131
 Guillemain 250
 Guinea 340
 Guinigiové 158
 Gutenberg, Johann 324
 Guy de Beauchamp viz Warwick, hrabě z
- Habsburkové 155, 170n, 175n, 181, 188,
 194–196, 202n, 206, 215, 218n, 224, 226
 Hadcock, R. N. 62
 Haff 328
 Hainault 134, 148, 171, 181
 Hakon VI. 186
 Halič 30n, 197n, 213
 Haller, J. 21
 Hamburk 17, 118, 305, 329, 336, 344
 Hans von Boysen 223
 Hanuš z Mülheimu 294
 Hardt, E. H. von der 21
 Harlaw 129
 Harlech 350
 Harz 337
 Hawkwood, J. 166
 Hay, D. 12, 14
 Hedon in Holderness 77
 Hedvika, polská královna 182, 203n, 214,
 243, 273
 Hegel, C. 17

- Hegius viz Alexandr z Hecku
 Heidelberg 2, 312, 326
 Henryson, Robert 315
 Hereford, hrabě z 123
 Herefordshire 46
 Hesensko 176n
 Hésychasmus 233
 Highfield, R. 11
 Hohenzollernové 182, 202n
 Holandsko viz Nizozemí
 Holland 171, 181
 Holštýnsko 46, 177, 183, 187
 Homeové 129
 Hooker 309
 Horní Alsasko 134
 Huiguitus 308
 Huizinga, J. 12, 279
 Hull 68
 Humbert z Dauphine 241
 Humphrey de Bohun viz Hereford, hrabě z
 Humphrey, vévoda z Gloucesteru 126n,
 147n, 150, 326
 Hunyadi János (Jan) 215–217;
 László 218, 220; Matyáš 215, 218
 Hus, J. 208, 309, 311n
 Hynek Ptáček z Pirkštejna 215

 Champagne 27, 61, 70, 328
 Chartreux 54
 Chastellain, G. 17, 22, 74, 315
 Chaucer, G. 58, 75, 314nn, 326
 Chaumont 70
 Chelčický, Petr 298
 Chester 97
 Chios 335n
 Chorvatsko 29, 212, 220–222
 Churchill, W. 188

 ěle de France 43, 132, 336
 Imola 168
 Indie 335, 358n
 Inés de Castro 140
 Ingeborg 186n
 Ingolstadt 176
 Inigo López de Mendoza, markýz z
 Santillany 315
 Inocenc III. 80, 240, 360
 Inocenc VI. 256
 Inocenc VIII. 268, 272, 300, 313
 Institoris, Heinrich 300

 Irsko 29, 32, 49, 55, 93, 122, 126;
 gaelské 126; severní 126
 Isabela Bavorská 133
 Isabela I. Kastilská 110n, 138, 140–142,
 150, 291, 300, 302, 358
 Isabela, anglická královna 56, 122, 130, 144
 Isidor, metropolita kyjevský 274
 Island 26, 40, 184n, 358
 Itálie *passim*
 Ivan III., moskevský velkokníže 223,
 244–246

 Jaderské moře 28n, 156, 165, 199n, 212, 329
 Jadwiga viz Hedvika, polská královna
 Jagellonci 212, 221
 Jagieělo viz Vladislav II. Jagello
 Jakub de Marchia, sv. viz della Marca, G.
 Jakub I. Aragonský 82
 Jakub I., skotský král 108, 129n
 Jakub II., skotský král 129
 Jakub III., skotský král 129
 Jakub IV., skotský král 130, 130*
 Jakub z March viz della Marca, G.
 Jakub, bratr Alfonse IV., aragonského krále
 138
 Jan Albrecht, polský král 223–226
 Jan Bezzemek 33n, 121, 121*
 Jan Burgundský zv. Nebojácny 133, 145
 Jan Buridan 311
 Jan Hus 292–298, 300
 Jan I., aragonský král 139
 Jan I., kastilský král 140
 Jan I., portugalský král 65, 140
 Jan II, kastilský král 139
 Jan II., aragonský král 85, 138–141
 Jan II., francouzský král 72, 96, 98n, 102,
 131n, 143, 143*
 Jan II., portugalský král 141, 358
 Jan III., bretaňský vévoda 131
 Jan Kapistránský, sv. viz Capistrano, G.
 Jan Lucemburský 143*, 165n, 170n, 193,
 195n, 197, 200, 207, 210
 Jan Milič z Kroměříže 294, 297
 Jan Očko z Vlašimi 206
 Jan Oldenburský 187
 Jan V. 135, 229–230, 237, 242
 Jan VIII. 231
 Jan XXII. 55, 240, 247, 249, 252, 255, 281,
 283, 310
 Jan XXIII., Baldassare Cossa 260–261, 264,
 295

- Jan z Anjou 135
 Jan z Berry 96
 Jan z Gauntu 56, 97, 125n, 127*, 139, 144, 148
 Jan z Jenštejna 206
 Jan z Kalábrie 164
 Jan z Gentu 293
 Jan z Jandunu 310
 Jan Zhořelecký 203
 Jan Želivský 208
 Jan Žižka 209
 Jan, převor z Bridlingtonu sv. 288
 Jan, vévoda z Bedfordu 127, 133, 133, 145n
 Jana I., královna neapolská 163, 198
 Jana Enriquez Kastilská 140
 Jana II., královna neapolská 163
 Jana Kastilská, La Beltraneja 140
 Jana z Arku 23, 145n, 300
 János Hunyadi 242
 János Korvín 222, 226
 Janov 28, 38, 45, 76, 137, 152, 155–157, 164,
 201, 319, 330, 335, 337, 340, 342n, 347,
 350, 352, 357
 Janus Pannonius 221
 Jedlno 214
 Jeroným Pražský 208, 295
 Jeruzalém 64
 Jihlava 210
 Jiménez de Cisneros 142, 291
 Jindřich II., anglický král 33, 96, 121, 121
 Jindřich III., anglický král 34, 90
 Jindřich IV., anglický král 98, 126, 130, 144
 Jindřich Mořeplavec 65, 140, 358
 Jindřich Prchlivec 126*
 Jindřich Suso 285, 312
 Jindřich V., anglický král 121, 126n, 133,
 144n
 Jindřich VI., anglický král 89, 126n, 128n,
 133*, 145
 Jindřich VII, anglický král 111, 111*, 128,
 130*, 146, 149
 Jindřich VII., císař 82, 152, 164n, 169, 195
 Jindřich VIII., anglický král 87, 146
 Jiří Brankovič 212, 216
 Jiří Dóža 226
 Jiří Viktorin viz Viktorin z Poděbrad
 Jiří z Poděbrad 188, 215, 217–219, 221, 225,
 298
 Jiří, sv. 155, 166, 147
 Jitka Lucemburská 143
 Jogaila viz Vladislav II. Jagello
 Jonáš, metropolita kyjevský 274
 Jones, M. 17
 Jošt Lucemburský 172, 203
 Juliána z Norwiche 286
 Jülich 177, 179
 Justinián 232
 Jutsko 44, 185; jižní 183
 Kaffa 335n
 Kalábrie 352
 Kalifornie 40
 Kalisz 197
 Kalixt III. 242, 267
 Kalmar 186n
 Kalvín 360
 Kanárské ostrovy 358
 Kantakuzenos, Jan 229, 233, 235, 237
 Kapetovci 88
 Kapverdy 358
 Karel Bourbonský 56, 135
 Karel Burgundský viz Karel Smělý
 Karel I., uherský král 192–195, 197, 200
 Karel II., navarrský král 43, 96, 131n
 Karel IV., český král, císař 23, 122, 165,
 171, 175, 196n, 200–203, 218, 221, 294
 Karel Knutsson 187
 Karel Robert z Anjou viz Karel I., uherský
 král
 Karel Smělý 17, 72, 84, 97, 135n, 173, 181
 Karel V., císař 141, 165
 Karel V., francouzský král 96, 99, 102, 132n,
 243, 258
 Karel Veliký 151
 Karel VI., francouzský král 89, 111, 132n,
 144n, 330
 Karel VII., francouzský král 89, 99, 103,
 103*, 133–135, 145n, 270
 Karel VIII., francouzský král 17, 84, 136, 238
 Karel z Blois 131
 Karel z Drače 163, 204, 211
 Karel z Valois 96
 Karel, vévoda z Berry 135
 Karel, vévoda z Guyenne 97
 Karlštejn 202
 Karpaty 26, 30, 189, 195, 224; jižní 194;
 východní 195
 Kassa viz Košice
 Kastilie 17, 20, 22, 26, 34, 41, 46, 53, 68n,
 71, 76, 82, 85, 93–95, 109–111, 113, 121,
 132, 138–143, 316, 326, 333n, 358
 Katalánie 32, 44, 53, 69, 72, 76, 78, 82, 94,
 108n, 137–140, 178

- Kateřina Sienská, sv. 287, 293
 Kateřina z Valois 145
 Kazaň 243–244
 Kazimír II., polský král 34
 Kazimír III. polský král 192, 196n, 198, 200, 202n
 Kazimír IV., polský král 215, 217, 222n
 Kazimír, sv. 221, 223, 243
 Kejstuta viz Keřtutis
 Kempenský, Tomáš viz Tomáš Kempenský
 Kempeová, Margery 286
 Kent 127
 Keřtutis 197
 Klement IV. 249
 Klement V. 64, 152, 249, 299
 Klement VI. 200n, 247, 252, 255–256, 278–279, 284
 Klement VII., Robert ze Ženevy 257–258
 Klement VIII. 259
 Kleve 177, 179
 Knowles, David 11, 60, 62, 276
 Kodaň 185
 Koleta, sv. 287
 Kolín nad Rýnem 56, 117, 176n, 180, 285, 309, 312
 Kolumbus, Kryštof 358n
 Konrád di Lando 166
 Konstantin Veliký 227
 Konstantin XI. 231
 Konstantinopol 27n, 32, 156, 189, 217, 227–233, 238, 246, 312, 335, 359
 Konya (Iconium) 236
 Korsika 157
 Korutany 171, 222, 338
 Korybut, Z. 209
 Kosovské pole 217, 237
 Kostnice 20n, 86n, 172, 208, 250, 252, 259–264, 295
 Košice 192, 213
 Kovno 328
 Krakov 191, 196, 200, 203, 214, 225
 Kraňsko 30
 Kresčak 143, 171, 196
 Kréta 29, 335
 Kristián, dánský král 183
 Krym 335, 340
 Kryštof Kolumbus 142
 Kryštof Oldenburský 187
 Kujavsko 197
 Kunštátové 215
 Kuronsko 182
 Kutná Hora 201
 Kydonés, Démétrios 235
 Kyjev 192
 Kyjevská Rus 197
 Kypr 29, 334n
 La Rochelle 144, 331, 333
 Labe 26, 28, 46, 188, 203, 329
 Ladislav Neapolský 163, 166, 211n, 295, 318
 Ladislav Pohrobek 215, 217n, 220, 223
 Ladislav, sv. 211
 Lamanšský průliv 28, 83, 143n, 146
 Lambert de Béguie 285
 Lancaster 97, 125, 144
 Lancasterové 135
 Langland, W. 23, 274–275
 Languedoc 27, 102–104, 132
 Laonikos Chalkokondyles 235
 Laponsko 30
 Latimer, W. 125
 Latinská Amerika 110
 Laura 314
 Le Bel, J. 16n
 Leicester 150, 354
 Lemberk viz Lvov
 Lenin, V. I. 310
 León 93
 Leonora Portugalská 138, 165
 Lépes, sedmihradský biskup 211
 Lev X. 289, 356
 Levanta 26n, 64, 72, 76, 156, 338
 Lille 323
 Limburg 134
 Limoges 339
 Lincoln 56
 Lionel, vévoda z Clarence 97
 Lipany 209, 298
 Lipsko 77, 207, 306
 Lisabon 140, 150
 Litva 182n, 196n, 203, 212n, 222–224
 Livius 22
 Livonsko 30, 182, 213
 Livorno 166
 Lodi 153, 168
 Loira 68, 331, 336
 Lombardie 27, 45, 53, 151, 153n, 157, 161, 327n, 334, 336, 350
 Londýn 16, 18, 22, 39, 43n, 68, 74n, 89n, 92, 113, 124, 127, 143, 150, 160, 305, 306, 325, 330n, 333, 336, 344, 355
 Loomisová, L. R. 21

- Lorenzo de' Medici 260, 268, 313, 321n
 Lot, F. 99*
 Lotrinsko 169, 181
 Lotyšsko 182
 Lovañ 306
 Lübeck 118, 180, 305, 329, 331, 334, 336nn,
     344n, 349
 Lucca 33, 157n, 166, 319, 340
 Luce, S. 16, 147
 Lucemburkové 170, 172, 175, 188n, 197,
     201, 203, 214, 218, 224
 Lucembursko 30, 134, 169, 181
 Ludvík I., vévoda orleánský 133
 Ludvík I. Veliký, král uherský 163, 194n,
     197–200, 203, 211
 Ludvík I. z Anjou 96
 Ludvík II. Flanderský 132
 Ludvík IV. Bavor, císař 86, 152, 158, 165n,
     170n, 202, 240, 247, 309
 Ludvík IX., francouzský král 132
 Ludvík Jagellonský 226
 Ludvík V., bavorský vévoda 175
 Ludvík X., francouzský král 131
 Ludvík XI., francouzský král 17, 87, 97, 102,
     105, 112, 120, 134–136, 168, 276, 353
 Ludvík XIV., francouzský král 87
 Ludvík z Évreux 96
 Ludvík, sv. 34, 360
 Lund 186
 Lüneburg 335n, 348
 Luther, Martin 271, 278, 298, 360
 Luttrell, A. T. 11n
 Lutyč 115n, 134, 134*, 135, 181, 285
 Luzern 119, 181
 Lužice 30, 171, 203, 221; dolní 196;
     horní 196
 Lvov 197
 Lyon 19, 56, 113, 170, 325, 353
- Macaulay, G. C. 147
 Macfarlane, L. 20
 MacKay, A. 14
 Madeira 352, 358
 Madrigal 141
 Magdeburk 176
 Magheri 17
 Magnus Smek 186n
 Machiavelli, N. 18n, 84, 157n, 167
 Maine 33, 37*, 145–147
 Makedonie 30; jižní 29
 Malaspinové 151
- Malatestové 23, 161, 167;
     Sigismond Pandolfo 161, 321
 Malbork 182, 191, 197
 Malines 135
 Malkiewicz, A. 11
 Mallorca 329
 Malopolsko 31, 191, 198, 225
 Malory, Thomas 316
 Man 29
 Mandeville, John 357
 Mansi, J. D. 21
 Mantova 153, 168, 241–242, 319n
 Manuel II. 230n, 235, 238
 Manutius, Aldus (Aldo Manuzio) 325
 Maramureš 195
 Marcel, ě. 43, 132, 149
 Marek, sv. 156
 Marie Burgundská 173, 181
 Marie Navarrská 138
 Marie Uherská 203n
 Marienburg viz Malbork
 Marino Faliero 155
 Marka 177
 Markéta Pyskatá (Maultasch) 171
 Markéta Tudorovna 130
 Markéta z Anjou 127, 146
 Markéta, manželka Hakona VI. 186n
 Markos, Eugenikos 233
 Marmarské moře 336
 Maroko 65
 Marseille 75, 77
 Marsili, Luigi 317
 Marsilius z Padovy 84–86, 309, 310
 Marsupini, Carlo 318
 Martin I., aragonský král 139
 Martin V., Oddo Colonna 259, 263, 267
 Martines, L. 160*
 Martini, Simone 323
 Mása 169
 Masaccio 317, 323
 Masiccio ze Salerna 275
 Mathaias 230
 Mattingly, G. 168
 Matúš Čák 192
 Matyáš Korvín, uherský král 173, 219–222,
     225n viz též Hunyadi, Matyáš
 Matyáš z Arrasu 202
 Maxmilián I. Habsburský 136, 173n, 180n,
     226
 Mazovsko 223
 Mazurská jezera 200

- Medici (rod) 341n, 348
 Medina del Campo 333
 Medinaceli 68
 Mehmed I. 238
 Mehmed II. Dobyvatel 217, 238–239, 359
 Mechelen viz Malines
 Meklenbursko 177, 180
 Melfi 201
 Mendips 46
 Méty 171
 Mihály Szilágyi 220
 Michael II. 228
 Michal, sv. 26
 Michele Steno 155
 Mikuláš IV. 256
 Mikuláš Kusánský 271, 284, 288, 290–291,
 312n, 321
 Mikuláš Oresme 311
 Mikuláš V. 162, 266–267, 271, 319
 Milán 17, 33, 41, 67, 75, 119, 148, 152–154,
 157, 161, 165, 167n, 317, 319, 323nn, 328,
 331, 339, 347, 350
 Ming (dynastie) 357
 Mirandola, Giovanni Pico della 309, 312n,
 322
 Mišeň 77, 176
 Modena 165
 Mohác 226
 Mohuč 56, 176n, 324, 271
 Moldávie 29, 194n, 213
 Monaco, Lorenzo 323
 Mont Saint Michel 340
 Montdidier 134
 Montefeltrové 161, 167, 319
 Montereau 133
 Montesa 64
 Montils-les-Tours 103
 Montlhéry 135
 Montpellier 101, 137, 311
 Morava 194, 196, 201, 203, 219, 221
 Mörs, D. von 56
 Mörs, H. von 56
 Mörs, W. von 56
 Mortimerové 126n; Roger 122, 122*
 Moskva 213, 223, 243–246, 274
 Mühldorf 170
 Mundy, J. H. 21
 Münster 56, 176
 Murad I. 233, 237
 Murad II. 216, 238
 Murano 347
 Muratori, L. A. 17
 Músá 238
 Musset, L. 186*
 Mys Dobré naděje 358
 Mystra 233, 235
 Nájera 147
 Namur 134
 Nancy 136, 181
 Naucerus, J. 19
 Navarra 22, 94, 109, 121, 141, 152
 Naviglio Grande (kanál) 328
 Neapol 26, 37, 139, 148, 152, 161–163, 168,
 190, 211, 317, 319, 325
 Německo *passim*
 Nėmen 328
 Neville, J. 125
 Neville, R. 128
 Neville's Cross 129, 129, 143
 Newcastle upon Tyne 77, 330
 Newsom, C. 11
 Niccoli, Niccolo de 317
 Nice 45
 Nicol, D. M. 12
 Nieszawa 223
 Nikaja 227–228, 236–237
 Nikeforos, Gregoras 235
 Nikopolis 210, 237, 242
 Nimes 331
 Nizozemí 16, 25, 72, 113, 121, 132, 134nn,
 181, 323n, 326, 329, 336, 338, 345n, 352n
 Norfolk 61, 97
 Norimberk 18, 117, 171, 178, 194, 201, 326,
 346
 Normandie 33, 44, 103, 121, 127, 131,
 145–147, 333
 Norsko 26, 184–187, 334, 337, 345
 Northumberland 62, 93, 126, 150
 Notre Dame (Paříž) 53
 Novara 153
 Novgorod 244–245, 344
 Nyon 53
 Oakley, S. 11
 Ockham, William 309nn
 Offler, H. S. 11
 Olaf IV. Norský 186n
 Oldcastle, sir John 294
 Olgerda viz Algirdas
 Olmedo 141
 Ondřej II., uherský král 34, 199

- Ondřej III., uherský král 190
 Ondřej, vévoda kalabrijský 199
 Oreb 208
 Orchan Brüssu 236–237
 Orkneje 129
 Orléans 96n, 145, 148
 Orsiniové 162
 Oslo 185
 Osman 31, 236
 Osnabrück 56
 Ota Bavorský 190, 192
 Ota Wittelsbašský viz Ota Bavorský
 Otranto 331
 Otterburn 130, 144
 Ottoni 170, 188
 Owen Glyn Dwra 144, 144*
 Oxford 18, 61, 252, 293–294, 306nn, 320

 Pád 25, 156, 328
 Paderborn 56, 176
 Padova 56, 153, 156, 310nn
 Pádská nížina 153
 Pál Kiniszi 221
 Palaiologové 32, 156
 Palamas, Gregorios 233
 Palermo 164, 344
 Palmarocchi, R. 17
 Pamplona 332
 Pán ostrovů viz Donald, Pán ostrovů
 Pandolfo Petrucci 159
 Panormitanus viz de Tudeschis, N.
 Papias 308
 Paraclete 61
 Paris, M. 16
 Parma 153
 Paříž 13, 16–19, 23, 43n, 53, 58, 64, 68, 74,
     84, 87, 89, 99*, 100–103, 113, 132–134,
     145n, 150, 188, 251–252, 306, 307, 309nn,
     315, 325, 330, 333, 336, 339
 Pastonové 21, 70
 Pauluccio dei Trinci 289
 Pavel II. 219, 268, 271–272
 Pavia 312, 328
 Pazzi (rod) 341
 Peacock, Reginald 315, 321
 Pécs 200
 Pelayo, A. 81
 Penniny 331
 Pera (Galata) 227, 230–231
 Percyové 126, 130
 Péronne 134
 Perpignan 332
 Perrersová, A. 125
 Persie 335
 Perugia 85, 166n, 343
 Pesaro 167
 Pétikosteli viz Pécs
 Petr Bourbonský, vévoda z Beaujeu 136
 Petr I. Krutý, kastilský král 139, 144, 147
 Petr I. Lusignan 241–242
 Petr I. Portugalský 140
 Petr IV. Aragonský 138n
 Petr Lombardský 308
 Petr Parléř 202
 Petrarca, Francesco 12, 165, 255, 303, 310,
     314, 317n, 325
 Philippe de Vitry 324
 Phillipe de Méziers 241
 Phocaea (Fókaia) 338
 Piacenza 153
 Piastovci 191, 202
 Piccinnino, N. 167
 Piccolomini, A. S. 20, 219, 267, 271 viz také
     Pius II.
 Picquigny 136, 146
 Piemont 155
 Pienza (dříve Corsignano) 55, 321
 Pikardie 104
 Piotrków 225
 Pirenne, H. 73
 Pisa 86, 152, 154, 157–159, 164, 166, 207,
     260, 317, 340, 342
 Pisano, Giovanni 317
 Pisano, Nicola 317
 Pius II. 23, 55, 158, 219, 241–242, 266, 268,
     272, 279, 284, 291, 321, 338, 359
 Platina, B. 18
 Platón 312n, 322
 Platter, Thomas 59, 307
 Pléthón, G. 233–235
 Plotter, A. 59
 Plzeň 218
 Pobaltí 27, 40, 65, 339, 345
 Podlasie 30
 Poitiers 131, 143
 Poitou 143, 339
 Polo, Marco 357, 359
 Polsko 25nn, 30, 34, 47, 170, 183, 189–192,
     194, 196–198, 200, 203, 205, 209,
     212–214, 217, 221–225
 Poltava 212
 Pomořansko 30, 46, 177, 182, 191, 223

- Ponthieu 143
 Portugalsko 29, 50, 64, 76, 82, 94n, 121,
 140, 149, 334, 358n
 Porýní 29, 172, 175, 181, 312, 324, 326, 339
 Power, E. 124
 Pozsony 193
 Praha 195n, 200–202, 207, 209n, 218, 220,
 225, 294–295, 297–298, 306
 Pressburg viz Pozsony
 Princeton 160
 Pripjať 25
 Priscianus 304, 308
 Proklos 312
 Prokop Holý 209n, 297–298
 Prokop, synovec Karla IV. 203
 Provence 75, 104, 170, 181, 308
 Prusko 30, 39, 46, 65, 72, 182n, 192, 213,
 223, 336n, 354
 Przemysl 197
 Přemysl II., polský král 191
 Přemyslovci 189n, 218, 224
 Pskov 244–245
 Ptolemaios, Klaudios 359
 Purvey, John 293
 Pyreneje 26, 31, 36, 62, 137, 141, 152, 332
 Pyrenejský poloostrov 19, 31, 64, 66, 76n,
 82, 84, 137n, 141n, 305, 315, 333
 Quicherat, J. 23
 Radewijn, Florence 286
 Radu Negru 194
 Radziwiłłové 224
 Ragusa 21, 199
 Rakousko 119, 153, 173, 176, 179, 181, 183,
 197, 209, 217, 219, 221n
 Ramón Lull 240
 Rashdall 305
 Ratcliffová, E. 12
 Ravensburg 346
 Raymund Kapuánský, dominikán 290
 Reggio 165
 Remeš 145
 René z Anjou 163
 Rethel 134
 Rhens 171
 Rhodos 64, 239–241
 Rhóna 25, 169, 183
 Richard II., anglický král 43, 85, 89, 97, 112,
 125n, 129, 144, 206
 Richard III., anglický král 111, 111*, 128
 Richard, vévoda z Yorku 127
 Richter, O. 21
 Rimini 23, 161, 235, 321
 Rjazaň 245
 Robert I. Skotský 126
 Robert z Anjou, neapolský král 163
 Roger de Flor 228
 Roger z Wendoveru 16
 Roch, sv. 287
 Rokycana, J. 215, 298
 Rolle, Richard 286
 Romagna 160n
 Roosebeke 132, 144
 Ross 55
 Rouen 55, 101, 145n, 300
 Roussillon 136n, 140
 Roye 134
 Rozgony 192
 Rozhanovce viz Rozgony
 Rožmberkové 207, 214, 218
 Rudé moře 335
 Rumunsko 47, 194
 Ruprecht Falcký 172
 Rusko 26, 31, 47n, 188, 197, 213, 335, 337
 Russell, J. C. 49
 Ruvo 55
 Ruysbroeck, J. van 285
 Rýn 25, 27, 117, 180, 183, 188, 202, 328, 333,
 335
 Řecko 26, 29
 Řehoř XI. 249, 257, 287, 293
 Řehoř XII. 172, 258, 260–261
 Řím 151, 160–163, 165, 230, 257–260,
 267–269, 312n, 319, 324n, 330, 339n
 Sahara 338
 Saint Albans 16
 Saint Andrews 129, 306
 Saint Denis 16
 Salamanca 110
 Salcbursko 176
 Salutati, Coluccio 307, 317n
 Samaran, C. 19
 Santiago de Compostela 64, 340
 Santini, E. 18
 Sanudo, Marino 241
 Saôna 169
 Sardinie 76, 109, 137, 157, 164, 166
 Sasko 66, 179, 209, 335nn
 Sauchieburn 129

- Sáva 193, 212, 222
 Savojsko 119, 152, 155
 Scolari, P. 75, 212
 Sedmihradsko viz Transylvánie
 Seina 101, 134, 145n, 150, 328
 Sempach 119, 180
 Septimer (průsmyk) 328
 Severní moře 26, 28, 177, 183, 203, 327,
 329, 334, 344
 Sforzové 56, 154n, 160, 319;
 Alessandro 167;
 Bianca 222;
 Francesco 154, 167n;
 Lodovico il Moro 154;
 Muzio Attendolo 167
 Sfrantzes, Georgios 235
 Shetlandy 129
 Shirley, J. 18
 Shrewsbury 126
 Shropshire 46
 Schaffhausen 119
 Schedel, H. 18n
 Schlesinger, W. 176*
 Schmitz, P. 62
 Schwyz 119
 Sicílie 29, 38, 109, 137n, 151n, 162–164,
 166, 334, 338, 352, 358
 Siculus viz de Tudeschis, N.
 Siena 61, 114, 152, 154, 157n, 166, 168, 289,
 317, 319, 323, 340, 350
 Sierra Leone 358
 Sigismondo Malatesta 234
 Siret 195
 Sixtus IV. 142, 168, 268–269, 271, 300, 321
 Skáne 184, 334nn, 337, 345, 352
 Skanderbeg, Jiří Kastrioti 238, 242
 Skandinávie 25, 32, 62, 183n, 335
 Skanör 337
 Skotská vysočina 36, 93, 129, 137
 Skotsko 16, 29, 40, 49, 56, 68, 93, 98, 105,
 108, 112, 121, 123, 129n, 129, 130, 137,
 142n, 146, 149, 151, 305, 306, 339, 352
 Slezsko 30, 47, 170, 179, 191, 196n, 203,
 209, 221, 337
 Slovensko 30n, 211
 Smyrna 338
 Soleure 119
 Sologne 332
 Solothurn viz Soleure
 Soluň 229
 Somma 134
 Southampton 331, 352
 Spiš 212
 Spojené království 93
 Spoleto 166
 Sprenger, Jacob 300
 Srbsko 26, 29, 212, 216; severní 200
 St. Gallen 346
 Stanz 119
 Steinberg, S. H. 12
 Stelling–Michaud, S. 35
 Sten Sture 187
 Stewart, R. 129
 Stoličný Bělehrad viz Székesfehérvár
 Stratford, J. 124
 Strozzi (rod) 41
 Středozemní moře 151, 329n, 337
 Stuartovci 56
 Subiaco 324
 Suffolk 68, 127, 146
 Süleyman 238
 Surrey 61
 Sussex 97
 Sutherland, D. W. 12
 Sv. Gotthard (průsmyk) 328
 Swynfordová, K. 56, 127*
 Symonds 316
 Sýrie 64, 182, 340
 Székesfehérvár 192, 215
 Šabac 222
 Šelda 169
 Šlesvicko 183, 187
 Španělsko passim
 Štaufové 33, 151, 170, 188
 Štěpán Dušan 200
 Štěpán Lazarevič 212
 Štěpán Moldavský 224
 Štěpán, sv. 192
 Štětín 188
 Štýrsko 222, 338
 Švábsko 177, 181
 Švédsko 184–187, 334, 338
 Švýcarsko 26, 29n, 35, 117–120, 181, 325
 Tábor 208n, 297
 Talbotové 126n, 146
 Tana 335
 Tattershall 68
 Tauler, Jan 285
 Taunton 40
 Tebaldeschi, kardinál 257

- Temešvár 192, 210
 Temže 25, 43, 150
 Tenenti, Albert 279
 Teodor z Monferratu 155
 Terst 188
 Théby 229
 Thionville 134
 Thomas z Lancasteru 123
 Thrákie 29
 Thruppová, Sylvia 305, 354
 Tímúr Lenk 231, 237, 243
 Tisa 25
 Tlemcen 334
 Tolfa 338, 341, 349
 Tomás de Torquemada 301
 Tomáš Akvinský 83, 247, 308nn
 Tomáš Kempenský 24, 285–286, 325
 Tomáš Becket sv. 340
 Tomáš Štítný 294
 Tommaso Mocenigo 155
 Tordesillas, smlouva 359
 Toronto 20
 Tortona 153
 Toruň 182
 Toskánsko 13, 26n, 45, 151n, 157, 166n,
 319, 336, 350
 Toulon 77
 Toulouse 62, 101, 103, 300
 Transylvánie 27, 29, 31, 194, 211, 220
 Trapezunt 335
 Trave 329
 Traversari, Ambrogio 276
 Trent 91
 Trevír 176n
 Trionfo, A. 81
 Troyes 133, 145, 147
 Tudorové 146
 Tuetey, A. 18
 Tunis 334
 Turecko 338
 Turín 69
 Tyrhénské moře 151
 Tyrolsko 171, 335

 Uherská nížina 30
 Uhlhorn, F. 176*
 Uhry 25, 27, 30n, 47, 75, 170, 189n,
 192–197, 199, 203, 205, 209–212,
 214–221, 223, 225, 337
 Ukrajina 25, 31
 Ulászló viz Vladislav III. Jagellonský

 Ulm 117, 180, 346
 Unterwalden 119
 Uppsala 186
 Ural 25, 30
 Urban II. 240
 Urban V. 257, 290
 Urban VI. 163, 206, 240, 257–258
 Urbino 161, 319n
 Uri 119
 Uroš II., srbský král 193, 230
 Utrecht 56, 58, 134, 134*, 181

 Václav II., český král 190n
 Václav III., český král 190, 195
 Václav IV., český král 165, 171n, 203,
 206–208, 215, 295, 297
 Václav Kříž 294
 Václav, sv. 202, 221
 Valais 59
 Valašsko (rumunské) 29, 193–195, 200,
 212, 216
 Valdemar Atterdag viz Valdemar IV. Dánský
 Valdemar IV. Dánský 186
 Valdemar, markrabě 191
 Valencie 64, 93n, 108n, 138n, 325, 330, 352
 Valla, Lorenzo 321
 Valois 56, 88, 130n
 Van Artevelde Jacob 132;
 Philip 132, 144
 van der Goes, Hugo 323
 Van der Weyden, R. 24, 323
 van Eyck, Jan 24, 323n
 Van Eyckové Hubert 24
 Vancouver 14
 Varna 217, 242
 Vasilij II. 244
 Vatikán 22
 Velká Británie 25, 130
 Velkopolsko 191, 198, 225
 Vercelli 153
 Verlinden, M. C. 76
 Verona 153n, 156
 Vestfálsko 174, 335
 Vicenza 154, 156
 Vídeň 21, 173, 200, 206, 217, 220, 222, 271,
 330, 346
 Vienne 64
 Viktorin z Poděbrad 219
 Vilém Dobyvateľ 33
 Vilém z Ockhamu 61, 83, 86
 Vilém, holandský hrabě 171

- Villani, Giovanni 305, 347, 350
 Villaniové Filippo 17; Giovanni 17, 62;
     Matteo 17
 Villon, F. 23, 275, 315
 Vilnius 192, 273,
 Vincenc Ferrerský, sv. 287–288, 292
 Visby 185
 Viscontiové 33, 56, 153–156, 159, 165, 167,
     346; Bernabò 153; Bianca Maria 154,
     167; Filippo Maria 154–156, 318;
     Galeazzo 153n; Giangaleazzo 67, 153,
     156n, 159, 165n, 318; Giovanni 153, 155;
     Lodrisio 166; Matteo 153, 281; Ottone
     153; Valentina 133
 Visegrád 192, 194, 197
 Visla 209
 Vít, sv. 202
 Vitelleschi, G. 167
 Vítěz ze Zredna, J. 220n
 Vitold 212n, 243
 Vittorino da Feltre 319n
 Vladislav (II.) Jagellonský, český a uherský
     král 182, 219, 221–223, 226
 Vladislav II. Jagellonský, polský král 203n,
     212–214, 243, 273
 Vladislav III. Jagellonský, polský král
     214–217, 225
 Vladislav Lokýtek 191, 193, 196n
 Vladislav Opolský 200
 Vltava 201
 Vogézy 337
 Volyně 30
 Vorskla 212
 Vytautas viz Vitold
- Wales 29, 49, 55, 93, 97, 122, 122, 124, 137,
     332, 350
 Wallis viz Valais
 Walsingham, T. 16
 Walter de Brienne 159
 Warwick, hrabě z 122
 Warwick 128
 Wat Tyler 43
 Welfové 188
- Welserové 346
 Westermann 178
 Westminster 325
 Wettinové 176
 William z Wykehamu 304
 Wimpfeling, J. 19
 Windesheim 286, 288
 Winchester College 304, 305
 Winchester 55n, 122
 Winrich von Kniprode 182, 197
 Wittelsbachové 171, 175, 195, 202
 Wolsey, T. 60
 Woodville, R. 128
 Woody, K. M. 21
 Worcester 126
 Württembersko 176–179
 Würzburg 176
 Wycliffe, J. 83, 293–296, 300, 308n
- Yonne 101
 York 93, 107, 123
 Yorkové 129, 135
 Yorkshire 26, 46, 338
 Ypres 39, 43, 114, 136, 144, 338
- Zabarella 81
 Záliv Biskajský 340
 Zannekin, N. 42
 Zbigniew Oleśnicki 214, 223
 Zbyněk z Házmburka 207
 Zeeland 134, 171, 181
 Zeno 56
 Zikmund Tyrolský 181, 271, 290–291, 346
 Zikmund, císař 165, 172, 203n, 206,
     208–216, 242, 261, 264, 271, 295–298
 Zips viz Spiš
 Zoé, Sofie 246
 Zug 119, 180
- Železná vrata 212
 Ženeva 35, 155, 332, 353
 Žižka, Jan 297
 Žmuď 213

EVROPA *pozdního středověku* 1300–1500

DENIS HAY

Z anglického originálu
Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries,
vydaného nakladatelstvím

Pearson Education Limited v roce 2000, přeložili:

Kateřina Brabcová (předmluva, kapitoly 1–6),

Jindřich Mandák (kapitoly 7–15, bibliografie)

Rejstřík vytvořili David Sanetrník a Filip Outrata

Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2010 jako svou 939. publikaci

Odborná revize Břetislav Daněk

Odpovědný redaktor Martin Žemla

Vydání první. AA 27,94. Stran 416

Vytiskla tiskárna S-Tisk, Vimperk

Doporučená cena 448 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-986-7